

KLIMAAT IN NOOD!

Oplossingen die mens en
werknemer centraal stellen

BELGIË

7

WSM
ACV-CSC
CHRISTELIJKE
MUTUALITEIT
VAN BELGIË

**VERENIGDE
NATIES**

13

**ZUID
AMERIKA**

17

DOMINICAANSE
REPUBLIC
GUATEMALA
BOLIVIA

AFRIKA

25

MALI
BURKINA-FASO
BURUNDI

AZIË

33

INDONESIË
INDIA
NEPAL

KLIMAAT IN NOOD!

Oplossingen die mens en
werknemer centraal stellen

nze planeet is in gevaar, en als we onze aanpak niet ingrijpend veranderen kunnen de gevolgen voor alle mensen én toekomstige generaties verwoestend zijn.

Het is een feit dat niet langer kan worden ontkend, behalve door enkele klimaatsceptici die hard op zoek moeten naar argumenten om hun mening te onderbouwen. De realiteit en wetenschappelijke feiten hebben deze sceptici in diskrediet gebracht sinds in 1972 voor het eerst de alarmbel werd geluid met het Meadows rapport 'De grenzen aan de groei'. Bodems en oceanen worden aangetast, we kampen met het massale uitsterven van dier- en plantensoorten wat leidt tot een afname van de biodiversiteit, overstromingen nemen toe, droogte en hittegolven zijn schering en inslag. Deze vreselijke bevindingen worden sindsdien herhaald tijdens verschillende VN-tops, maar ook door het middenveld en door een groot deel van de bevolking dat zich steeds actiever met deze kwestie bezighoudt. Meer recent zijn er wereldwijd grootschalige demonstraties, die de wil tonen om effectief actie te ondernemen om de opwarming van de aarde tegen te gaan.

Tot slot heeft de COVID-19-crisis ons eraan herinnerd dat menselijke activiteiten zoals intensieve ontbossing en exploitatie van dieren niet alleen kunnen leiden tot milieurampen, maar ook tot gezondheidsrampen. Er bestaat een onbetwistbaar verband tussen de vernietiging van ecosystemen en de overexploitatie van dieren, die belangrijke factoren zijn voor het ontstaan van epidemieën. Veranderingen in het evenwicht van ecosystemen kunnen de migratie van virussen naar andere soorten of hun mutatie bevorderen en hen in staat stellen zich aan te passen aan nieuwe omstandigheden en nieuwe gastheren.

We staan dus voor één van de grootste uitdagingen in de geschiedenis van de mensheid. Volgens de laatste IPCC-rapporten² zal de gemiddelde opwarming tegen het einde van de 21e eeuw meer dan 4°C bedragen in vergelijking met het pre-industriële tijdperk als we de uitstoot van broeikasgassen op het huidige niveau houden. Hun laatste onderzoek toont aan dat de gevolgen van de opwarming al

verwoestend zullen zijn bij een stijging van 'maar' 1,5° C. Echter, het in 2015 ondertekende Klimaatakkoord van Parijs heeft als doel om de opwarming te beperken tot 2°C. Wetende dat de overgrote meerderheid van de landen niet in staat blijkt deze doelstelling te bereiken, hoe weinig ambitieus die ook is, is het logisch om te constateren dat we op dit moment op het verkeerde spoor zitten.

Het staat buiten kijf dat de klimaatverandering door uitstoot van broeikasgassen door de mens wordt veroorzaakt. Daarnaast draagt de mens ook bij aan de aantasting van ons milieu door onder andere overbevissing, gebruik van pesticiden, watervervuiling en ontbossing. Het is dan ook aan ons om echte, structurele verandering door te voeren. De economische groei als dogma waarmee we zagezegd al onze problemen kunnen lossen, moet daarbij in vraag gesteld worden. Het begrip 'duurzame ontwikkeling' heeft er in de laatste decennia van de vorige eeuw toe bijgedragen dat het onderwerp op de agenda kwam en dat het bewustzijn van de burgers is toegenomen, evenwel zonder dat er echte oplossingen zijn aangereikt. In de oorspronkelijke visie werden de economische, sociale en

ecologische pijlers verondersteld even belangrijk te zijn om duurzame ontwikkeling te realiseren. Helaas was deze logica misleidend en leidde ze niet eens tot meer duurzaamheid. Het neoliberalisme heeft het belang van de economische pijler vooropgesteld door te bepleiten dat mensen (het sociale) en de planeet (het ecologische) van deze 'groene' groei zouden profiteren. Deze logica maakte de voortzetting mogelijk van een kapitalistisch systeem dat de natuur en de mens vernietigt. Door hun huidige consumptieniveau te handhaven, blijven de rijkste bevolkingen de hulpbronnen van de planeet plunderen, zonder hun levenswijze in twijfel

te trekken. En wie betaalt de prijs voor deze blinde waanzin? Dat zijn de meest kwetsbare bevolkingsgroepen (vrouwen, jongeren, boeren, migranten, LGBTQ+...), die wonen in de 'zuidelijke' landen van onze planeet, ook wel 'ontwikkelingslanden' genoemd.

Het is daarom noodzakelijk om een nieuw verhaal naar voor te schuiven dat solidariteit tussen volkeren

het is daarom noodzakelijk om een nieuw verhaal naar voor te schuiven dat solidariteit tussen volkeren hoog in het vaandel draagt, en dat de voorloper is voor mobiliserende acties. We moeten de cultuur van concurrentie die ten koste van alles winst nastreeft verlaten en deze vervangen door het streven naar het welzijn van iedereen, in harmonie met de natuur.

1 'Le Mouvement Social face à l'urgence écologique', pagina 16, Collection POLITIQUE 3, 2019.

2 Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), dit is de Intergouvernementele Werkgroep inzake Klimaatverandering.

hoog in het vaandel draagt, en dat de voorloper is voor mobiliserende acties. We moeten de cultuur van concurrentie die ten koste van alles winst nastreeft verlaten en deze vervangen door het streven naar het welzijn van iedereen, in harmonie met de natuur.

Ons economisch systeem is roofzuchtig en is deel van het probleem. Daarom moeten we ons economisch model herzien door een duidelijke hiërarchie aan te brengen tussen de verschillende pijlers van duurzame ontwikkeling. De economische ontwikkeling moet ten dienste staan van het welzijn van de mens, rekening houdend met de grenzen van onze planeet en haar ecosysteem. Om deze transformatie te realiseren en een nieuw evenwicht te vinden, zullen er samen, in een wereldwijde alliantie, oplossingen moeten worden gevonden tussen het maatschappelijk middenveld, het bedrijfsleven en de politieke leiders. Deze immense uitdaging geeft ons vele mogelijkheden om een nieuw systeem op te bouwen dat gebaseerd is op samenwerking en wederzijdse hulp. Niemand mag achtergelaten worden. Het creëren van waardig werk moet een prioriteit zijn, met de opbouw van sociale beschermingsstelsels die mensen in staat stellen de risico's die ze mogelijk gedurende hun levensloop zullen tegenkomen het hoofd te bieden. Daarbij horen ook de risico's die gepaard gaan met klimaatverandering, aangezien die het leven van talloze mensen wereldwijd steeds meer zullen ontwrichten.

De versterking van onze democratische systemen moet ook helpen om al deze acties te sturen richting een betere toekomst. Stel je voor dat we niet de hele bevolking betrekken bij de besluitvorming over de klimaatverandering? Elk klimaatbeleid moet gebaseerd zijn op echte, solide en permanente burger-

participatie, waarbij alle bevolkingsgroepen worden uitgenodigd om zich ook op andere manieren uit te drukken dan via verkiezingen of ad hoc overleg. Elke belastingmaatregel moet bijvoorbeeld onderworpen worden aan voorafgaande studies naar de sociale gevolgen om ervoor te zorgen dat ze de bevolking niet kwetsbaarder maken. Een systeem gebaseerd op sociale rechtvaardigheid helpt te voorkomen dat acties om de negatieve gevolgen van de klimaatverandering aan te pakken ook onvoorziene rampzalige sociale gevolgen hebben en reeds kwetsbare burgers in extreme armoede duwen.

De partnerorganisaties van WSM, ACV-CSC en de CM-MC zijn vakbonden, mutualiteit en andere sociale bewegingen in Azië, Afrika, Latijns-Amerika en de Caraïben. Deze organisaties, met hun sterke sociale basis, zijn hefboomen voor duurzame sociale verandering, omdat ze nu al moeten reageren op de negatieve gevolgen van de klimaatverandering, die in de eerste plaats hun gemeenschappen treft.

Deze partnerorganisaties hebben niet gewacht op de recente grote internationale klimaatconferenties. Samen met hun leden voeren zij al jaren projecten uit om de veerkracht van mensen tegenover klimaatverandering te vergroten en de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Deze projecten zijn geworteld in de lokale realiteit en worden gezamenlijk bedacht, uitgevoerd en geëvalueerd, waardoor iedereen wordt gestimuleerd om zich de dynamiek eigen te maken. Naast het technische aspect vergeten ze ook de noodzaak niet om het bewustzijn rond klimaatkwesties te vergroten, want de strijd wordt ook gevoerd in de sociale en politieke arena's. Door hun geëngageerd politiek discours brengen de partnerorganisaties en hun leden zo ook boodschappen voor een beter beheer van onze

planeet over aan de politieke besluitvormers. Hoewel deze gemeenschappen verre van de belangrijkste uitstoters van broeikasgassen zijn, mobiliseren ze zich toch, zich bewust van het belang ervan voor de hele mensheid. Hun acties kunnen als inspiratie dienen voor elke bevolkingsgroep ter wereld die een andere weg wil inslaan dan die van de ongebreidelde economische groei.

In België is ook de christelijke arbeidersbeweging actief op dit gebied. WSM, ACV-CSC en CM-MC voeren actie op het terrein om een antwoord te bieden op de klimaatproblematiek.

Er is ook een belangrijke internationale speler, minder gekend om zijn engagement op vlak van

klimaat, die zijn verantwoordelijkheid opneemt door specifieke programma's te ontwikkelen voor werknemers die de gevolgen ondervinden van maatregelen in het kader van de rechtvaardige transitie: de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO).

In deze brochure bieden we u een overzicht van enkele van de innovatieve benaderingen voor verandering.

In deze brochure wordt het mannelijke (bij voorbeeld: *werknemer*) gebruikt als een neutraal geslacht dat verwijst naar zowel mannen als vrouwen.

IN BELGIË PROFILEERT WSM ZICH ALS EEN ACTOR VOOR VERANDERING, VOOR EEN ECOLOGISCHE EN EERLIJKE TRANSITIE!

Om tot een sociaal rechtvaardige wereld te komen zet WSM in op het realiseren van waardig werk en het recht op sociale bescherming voor iedereen. Op het eerste zicht lijkt er in deze agenda geen verband te zijn met ons globaal ecosysteem. Toch is het duidelijk dat de mondiale sociale en milieu-uitdagingen sterk met elkaar verweven zijn. WSM wil als organisatie in de spiegel kijken en haar acties aanpassen.

WSM moet en wil mee een deel van de oplossing zijn in plaats van deel van het probleem. Vandaag heeft WSM de ambitie om als organisatie maximaal te verduurzamen; op vlak van materiaal- en energiegebruik, mobiliteit en financiële producten.

Het essentiële thema van zorg voor ons ecosysteem is ook geïntegreerd in het educatief, beleids- en communicatief werk van WSM. Gedragsverandering, vooral in rijke landen zoals het onze, is noodzakelijk om de vereiste transformatie in onze wereldwijde samenlevingen te bereiken.³ WSM probeert haar publiek te doen nadenken over het verband tussen de sociale en ecologische uitdagingen van onze tijd, om zo een breed draagvlak te ontwikkelen en dit in een sterk politiek beleid te vertalen.

#cleanekleren campagne: inkopen als hefboom voor verandering

Tijdens de #cleanekleren campagne (www.cleanekleren.be) die WSM in 2017 en 2018 voerde, werkte WSM zowel aan de sociale en milieu-problemen van de kledingsector als aan de mentaliteits- en gedragsveranderingen die nodig zijn om de sector te verbeteren.

Het doel van deze campagne was om de productie van ethisch materiaal in de sportwereld te stimuleren. Het doel was ook om de Belgische sportkledingmerken transparant te maken en ervoor te zorgen dat er in hun productieketen rekening wordt gehouden met de rechten van de werknemers. De kledingsector is bovendien een van de meest vervuilende, net na de oliesector. Een van de grootste problemen is de overproductie en de daaruit voortvloeiende overconsumptie van kleding.

Om verandering in gang te zetten, is een intensief sensibiliseringswerk en mobilisering van de partnerorganisaties van de campagne gestart, naast de belangrijke taak van pleitbezorging bij zowel economische als politieke actoren. Hoe meer bedrijven en lokale overheden weten over de sociale en ecologische achtergronden van hun productie, hoe meer belang ze zullen hechten aan een grondige aanpassing van hun praktijken! Daarom wilden we ook manieren voorstellen om het aankoopbeleid aan te passen en zo de mogelijkheid te bieden om concrete actie te ondernemen. En dit buiten de individuele sfeer.

Maatschappelijke organisaties en lokale overheden spelen een belangrijke voorbeeldfunctie. Door te kiezen voor de aankoop van duurzame producten, diensten en gebouwen ondersteunen zij de toekomstige ontwikkeling van deze markten.

Als onderdeel van deze campagne heeft WSM een brochure ontwikkeld die helpt bij het aanpassen van het aankoopbeleid, met meer oog voor duurzaamheid. De gids 'Hoe beheer ik duurzaam inkopen binnen mijn organisatie of bedrijf?' is gericht op inkopers van organisaties die sociale duurzaamheid in hun kleding aankopen willen benadrukken. Het stelt ook vakbondsactivisten in België, die een duurzaam aankoopbeleid op de agenda van de sociale dialoog

³ www.wsm.be/files/files/publicaties/nl/WSM_Een-Introductie_LR.pdf

binnen hun bedrijf willen zetten, in staat om aan de slag te gaan met dit thema.

Duurzaam inkopen betekent de organisatie aanmoedigen om producten en diensten aan te kopen met de laagste milieu-impact en de meest positieve economische en sociale impact. De gids nodigt ook uit om na te gaan of elke aankoop nuttig en noodzakelijk is en moedigt aan tot minder consumptie van producten, wat de beste optie is voor het milieu. Deze gids legt uit hoe men stapsgewijs een organisatie of bedrijf kan bewegen tot een duurzaam aankoopbeleid.

De stad Luik wordt groen!

De stad Luik engageerde zich voor een meer duurzaam aankoopbeleid na een ontmoeting met de partners van de #cleanekleren campagne.

In september 2018 heeft de stad Luik een motie aangenomen om in de overheidsopdrachten voor werkkleding te focussen op duurzame aankopen. De motie werd unaniem goedgekeurd door de

gemeenteraad. Het voorbeeld van Luik toont het belang van de lokale overheden bij het doorvoeren van deze verandering: de stad geeft jaarlijks 350.000 euro uit aan de aankoop van werkkleding voor haar medewerkers. Dit is niet weinig, dus we kunnen praten over een hefboom voor verandering.

De stad had hiervoor verschillende argumenten: de bijdrage aan de verwezenlijking van Agenda2030 en meer bepaald de bereidheid om duurzame consumptie- en productiepatronen in te voeren, de onaanvaardbare arbeidsomstandigheden in de textielsector wereldwijd, de wet op de overheidsopdrachten die de mogelijkheid en zelfs de verplichting biedt om als overheid verantwoordelijkheid te nemen, het feit dat de markt nu duurzame alternatieven biedt en het sociale draagvlak voor een sociaal en ecologisch duurzaam beleid.

Ook de sociale organisatie 'Familiehulp' heeft haar aankoopbeleid veranderd!

Familiehulp omschrijft zichzelf als een organisatie die gericht is op menselijke en sociale waarden. Dat betekent dat zij zich niet alleen verantwoordelijk voelt tegenover haar 12.700 personeelsleden, maar ook tegenover de ruimere samenleving. 'Voor onze medewerkers zijn goede arbeidsomstandigheden gegarandeerd, we vinden het logisch om aan de arbeidsomstandigheden te denken van de arbeiders die onze kleren maken'. In 2018 vertaalde Familiehulp dat ruimer maatschappelijk engagement ook in een engagement voor het aankopen van #cleanekleren. Als vuurdoop werden de sporttruitjes van personeelsleden vernieuwd met het oog op duurzaamheid. Dit zorgde ook voor een ruime sensibilisering bij de medewerkers over het belang van cleane kleren.

Bij Familiehulp maken duurzame kledingaankopen deel uit van een ruimer aankoop- en aanbestedingsbeleid dat in deze richting gaat. Leveranciers met een actief sociaal en milieubeleid krijgen de voorkeur en er worden ook eisen gesteld en degelijke garanties gevraagd. Bovendien wordt steeds bekeken of herstelling mogelijk is voordat wordt overgegaan op vervanging.

ACV-CSC ZET ZICH MET HAAR PARTNERS IN VOOR EEN RECHTVAARDIGE TRANSITIE!

Rechtvaardige transitie, een positief verhaal

De belangen van werknemers moeten erkend worden door het koppelen van een doorgedreven sociaal beleid aan de transitie naar een koolstofneutrale economie. Indien werknemers in de getroffen sectoren mogelijkheden krijgen om zich in groene, waardige jobs te ontplooien, kan dit zorgen voor netto 18 miljoen meer jobs tegen 2030, volgens de IAO. Bovendien is een sociaal rechtvaardige transitie noodzakelijk voor het creëren van gedragenheid bij de bevolking voor een ambitieus en systeem-doorbrekend klimaatbeleid. Zonder dat draagvlak zullen noch middenveld, noch overheid, noch bedrijven hiertoe in staat zijn.

Wat is de rol van vakbonden?

De landen die het minst verantwoordelijk zijn voor klimaatveranderingen worden er het sterkst door getroffen. Dat komt uiteraard ook omdat deze landen over minder middelen beschikken om zich ertegen te beschermen. Hoe kunnen we een rechtvaardige transitie verwezenlijken in deze landen? Deze vraag stond centraal in een internationaal seminarie: **'Rechtvaardige transitie voor een sociaal en ecologisch duurzame samenleving voor iedereen'**. Het seminarie werd georganiseerd in Cotonou (Benin) in augustus 2018 door IVV-Afrika en IIAV (ACV-CSC) in samenwerking met WSM, de liberale Belgische vakbond ACLVB-CGSLB, en ELA.

46 Vakbondsafgevaardigden uit 41 Afrikaanse, Latijns-Amerikaanse, Aziatische en Europese landen namen deel, waaronder vakbondspartners van WSM en IIAV. Samen met internationale experts (van de IAO en het Internationaal Verbond van Vakverenigingen – IVV) wisselden ze kennis en ervaringen uit over de rol die vakbonden kunnen én moeten spelen om een rechtvaardige transitie te realiseren.

Een sterk middenveld is noodzakelijk

De deelnemers sloten het seminarie krachtig af met het ondertekenen van een gemeenschappelijke gericht "Verklaring rond rechtvaardige transitie"⁴ aan zowel vakbonden, als overheid en bedrijven. In alle aanbevelingen verwijst de Verklaring naar de noodzaak tot meer samenwerking tussen de actoren van het sociale middenveld, vakbonden en andere sociale bewegingen en onderzoeksinstituten.

Een rechtvaardige transitie vraagt nieuwe manieren van denken en doen. Sociale bewegingen kunnen elkaar hiertoe uitdagen. We moeten daarbij op zoek gaan naar vernieuwende spelers die 'out of the box' willen denken.

Door samenwerking met verschillende spelers kan het middenveld haar visie op een rechtvaardige en duurzame transitie verbreden en wegen op de dialoog met overheden en bedrijven. Deze dialoog is nodig voor het verzekeren van participatieve besluitvorming, een kernvoorwaarde binnen transitieprocessen.

De **sociale dialoog** blijft hiervoor een essentieel proces. Bert De Wel (IVV) stelde tijdens het seminarie terecht dat bij deze dialoog ook andere partners en belanghebbenden moeten betrokken worden zodat er voldoende draagvlak gecreëerd wordt in de samenleving om de verschillende beleidsmaatregelen voor een rechtvaardige transitie te realiseren.

We kunnen besluiten dat vakbonden en andere sociale bewegingen een sleutelrol spelen in het bewaken van een sociaal rechtvaardige transitie naar een koolstofneutrale economie. Een gedeelde visie en een sterke stem van een eendrachtig en visionair middenveld is noodzakelijk.

De rechtvaardige transitie is een unieke kans om een nieuw duurzaam en democratisch economisch model op te bouwen.

4 www.wsm.be/nl/news/benin-verklaring-voor-werknemersparticipatie-in-de-rechtvaardige-overgang.html

DE CHRISTELIJKE MUTUALITEIT VAN BELGIË

Het is hoog tijd om onze visie op gezondheid én gezondheidszorg danig te verbreden. Onze leefomgeving wordt bedreigd door klimaatontwrichting en biodiversiteitsverlies. Tegelijkertijd nemen de gezondheidsverschillen tussen arm en rijk steeds meer toe. Deze uitdagingen tonen aan dat er nood is aan een nieuw beleid om tot gedragen, duurzame en integrale oplossingen te komen.

Het concept Positieve Gezondheid kan hier een belangrijke rol in spelen. Dat verwijst naar een brede kijk op gezondheid en welbevinden, waarbij niet de ziekte maar wel de mens centraal staat. Gezondheid is niet iets statisch dat je hebt of niet; het moet eerder gezien worden als het dynamische vermogen van mensen om zelf de regie te voeren over hun welbevinden en zich aan te passen.

Deze nieuwe visie op gezondheid zorgt er ook voor dat sociale organisaties en beleidsmakers anders moeten nadenken over zorg en preventie. Er worden 6 dimensies onderscheiden: (1) lichaamsfuncties; (2) dagelijks functioneren; (3) kwaliteit van leven; (4) sociaal-maatschappelijk participeren; (5) zingeving; en (6) mentaal welbevinden. Deze holistische aanpak, waarbij ook wordt rekening gehouden met de impact van de sociale en fysieke leefomgeving, overstijgt het individualistische. Zo wordt via het positieve gezondheidsmodel ook klimaatverandering een belangrijk gezondheidsthema: hitte resulteert in hartritmestoornissen, extreem weer zorgt voor voedselonzeekerheid, ozon voor hartaanvallen, en fijn stof is een stille sluipmoordenaar die meer slachtoffers maakt dan aids en malaria tezamen. Meer dan louter klimaatverandering heeft onze geglobaliseerde fysieke omgeving een grote impact op ons welzijn (bijvoorbeeld slaaptekort door geluidsoverlast). Als er enkel gekeken wordt naar de ziekte van één individu, blijft die bredere context onzichtbaar.

de christelijke mutualiteit wil niet langer uitgaan van de klacht (een reparatief systeem) maar van de kracht van mensen (een preventief systeem)

Niet enkel de ziekte genezen, maar ook gezondheid bevorderen!

Ook de Belgische mutualiteit CM-MC profileert zich de laatste jaren steeds meer als 'gezondheidsfonds' in plaats van 'ziekenfonds'. CM-MC werkte het Positieve Gezondheidsmodel uit in een gelaagde structuur met drie niveaus waarbij ze aandacht hebben voor individu, omgeving en beleid.

Allereerst is er het **microniveau** of het individu; hier toe behoort de persoonlijke levensstijl maar ook de 'levensvaardigheden' die een individu in staat stellen om met de dagelijkse uitdagingen van het leven om te gaan.

Het individu treedt ook in interactie met het **mesoniveau**; dit is de fysieke omgeving en de levensdomeinen of settings waarbinnen mensen voortdurend bewegen zoals het gezin, werk, school... en die een invloed hebben op hun gezondheid.

Op **macroniveau** staat ten slotte het reglementair kader. Daar zet CM-MC ook op in vanuit haar sterk maatschappelijk draagvlak, wat de organisatie een geloofwaardige en volwaardige partner maakt voor de overheid op lokaal, regionaal en federaal niveau inzake brede gezondheid.

Vanuit de idee van Positieve Gezondheid ondersteunt en begeleidt de organisatie haar leden op die drie niveaus. Op het micro en mesoniveau, zet CM-MC als sociale beweging volop in op gezondheidsbevordering en op 'kennis van zaken' inzake gezondheid ('health literacy' in het jargon) van haar leden. Door mensen terug meer kennis te geven over gezondheid, door hen vaardigheden en handelingsperspectieven aan te reiken, krijgen ze meer controle over hun gezondheid. Bovendien zet CM-MC ook in op het bevorderen van de participatie van haar leden door hen mee te laten nadenken over oplossingen en door hen te betrekken bij het uitwerken van acties die hun eigen gezondheid en die van anderen in de samenleving bevorderen. Kortom: CM-MC wil niet langer uitgaan van de klacht (een reparatief systeem) maar van de kracht van mensen (een preventief systeem).

Collectieve actie

Naast deze proactieve aanpak pleit CM-MC er op macroniveau voor dat alle beleidsdomeinen (bv. leefmilieu en klimaat, ruimtelijke ordening, onderwijs, werkgelegenheid, huisvesting, mobiliteit...) getoetst worden op hun mogelijke impact op gezondheid. Die aanpak past binnen de richtlijn van de Wereldgezondheidsorganisatie (WGO) rond 'health in all policies'.

CM-MC is zich er terdege van bewust dat ze deze brede benadering niet alleen kan realiseren, daarvoor is een breed netwerk van partners nodig,

die elk hun expertise aandragen. In België is er constant overleg met diverse stakeholders (andere sociale bewegingen, beleidsmakers, academici, ziekenhuizen, bedrijven...). Internationaal engageert CM-MC zich in het netwerk rond het recht op sociale bescherming, waarin een 100-tal sociale bewegingen gespreid over 24 landen de krachten bundelen. Samen ijveren ze voor het fundamentele recht op sociale bescherming; want investeren in sociale bescherming is investeren in wat ons dierbaar is: ons welbevinden.

POSITIEVE GEZONDHEID

- Zorgen voor jezelf
- Je grenzen kennen
- Kennis van gezondheid
- Omgaan met tijd
- Omgaan met geld
- Kunnen werken
- Hulp kunnen vragen

- Sociale contacten
- Serieus genomen worden
- Samen leuke dingen doen
- Steun van anderen
- Erbij horen
- Zinnige dingen doen
- Interesse in de maatschappij

DAGELIJKS
FUNCTIONEREN

MEEDOEN

LICHAAMSFUNCTIES

KWALITEIT VAN LEVEN

MENTAAL
WELBEVINDEN

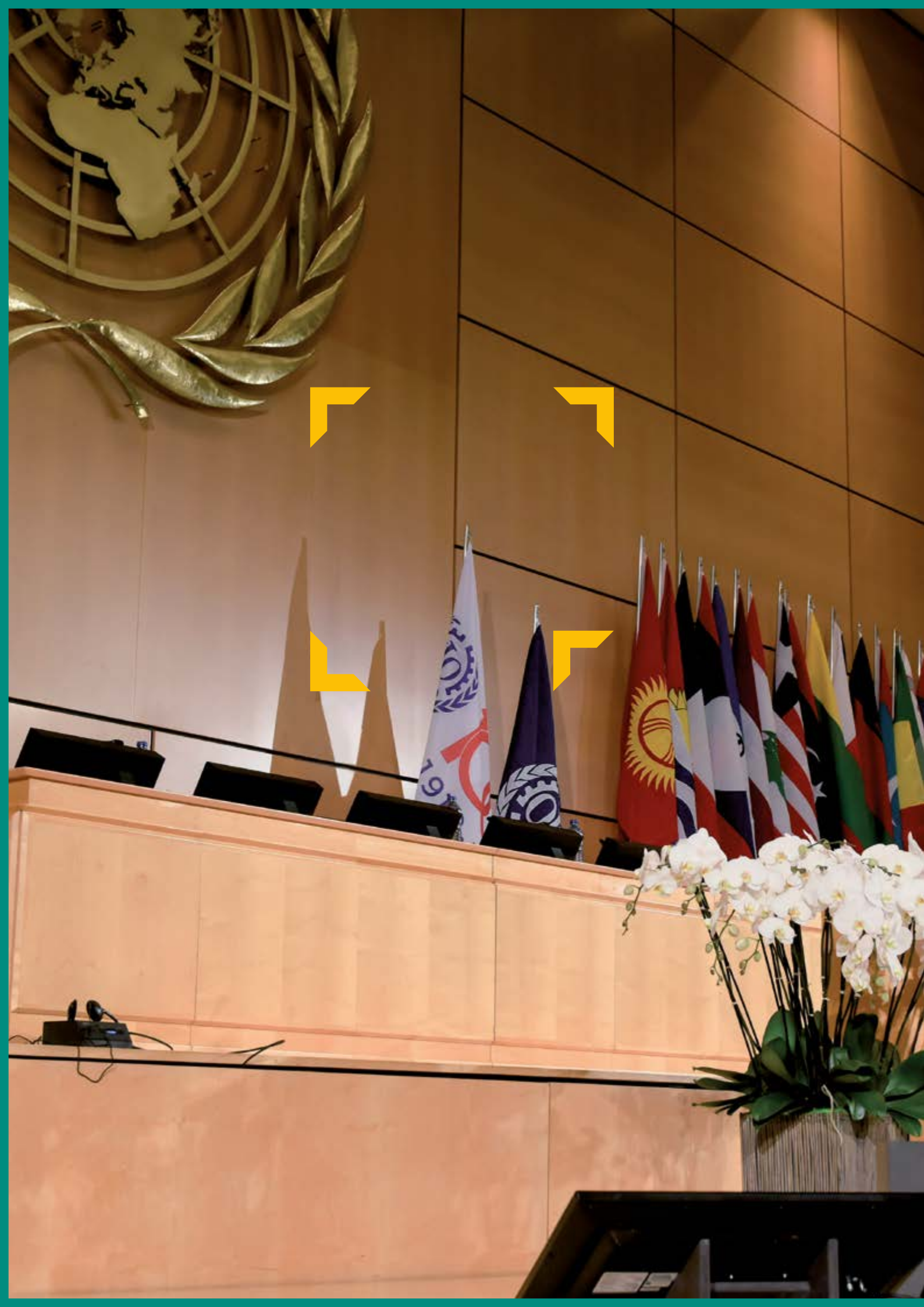
ZINGEVING

- Je gezond voelen
- Fitheid
- Klachten en pijn
- Slapen
- Eten
- Conditie
- Bewegen

- Onthouden
- Concentreren
- Communiceren
- Vrolijk zijn
- Jezelf accepteren
- Omgaan met verandering
- Gevoel van controle

- Genieten
- Gelukkig zijn
- Lekker in je vel zitten
- Balans
- Je veilig voelen
- Hoe je woont
- Rondkomen met je geld

- Zinvol leven
- Levenslust
- Idealen willen bereiken
- Vertrouwen hebben
- Accepteren
- Dankbaarheid
- Blijven leren

VERENIGDE NATIES

DE IAO EN DE KLIMAATVERANDERING

In China worden arbeiders niet vergeten in de strijd tegen de ontbossing

De IAO gelooft dat de strijd tegen de klimaatverandering nieuwe groene sectoren in onze economieën kan en zal creëren. Het is aan elke staat om deze opkomende sectoren actief te ondersteunen, om mensen aan het werk te zetten. Daarom werkt de IAO aan een beleid en aan fondsen om de bevolking te helpen bij de rechtvaardige en duurzame transitie.

De IAO vertaalt haar intenties al met succes naar de praktijk. Dit is met name het geval in China, waar een programma bijdraagt aan de bestrijding van de opwarming van de aarde en tegelijkertijd duurzame alternatieven biedt aan de bevolking wat betreft de toegang tot werkgelegenheid.

Ontbossing en erosie leidden reeds tot duizenden doden in de stroomgebieden van de Gele en Yangtze-rivier. China deed inspanningen om ontbossing te beperken en zo erosie en overstromingen te bestrijden, maar daarvoor verloren bijna een miljoen werknemers in deze sector hun baan. Dankzij het nieuwe programma kregen deze werknemers een beroepsopleiding en outplacementbegeleiding.

Dit milieubeleid heeft ook gevolgen voor het levensonderhoud van 250 miljoen Chinezen op

het platteland. Zij hebben dan ook geprofiteerd van geldoverdrachten voor bosbeschermingsactiviteiten als alternatief voor ontbossing. Naast de bescherming van de bestaande bossen heeft dit programma al gezorgd voor de herbebossing van 27 miljoen hectare door de bevolking zelf, waardoor de rol van het bos als 'koolstofval', die zo nuttig is voor het voortbestaan van de aarde, geleidelijk aan wordt hersteld.

De IAO is zich er echter van bewust dat niet alle banen kunnen worden vervangen. Daarom biedt dit soort programma's ook betere toegang tot sociale bescherming, het instrument bij uitstek om ongelijkheid en armoede te bestrijden.

De Chinese staat biedt een werkloosheidsverzekering aan om mensen er weer bovenop te helpen, maar ook sociale zekerheid. In vier jaar tijd heeft twee derde van de ontslagen werknemers een andere baan gevonden of was in staat om onder fatsoenlijke omstandigheden met pensioen te gaan.⁵

De wereldbevolking bevindt zich nu op een keerpunt, er moet nu goed worden onderhandeld als we het ergste willen voorkomen.

Werknemers, vakbonden en internationale organisaties hebben alle kaarten in handen om de uitdagingen die voor ons liggen zo goed mogelijk aan te pakken. Ja, het is mogelijk om het hoofd te bieden aan de ecologische en sociale

DE IAO EN DE GROENE TRANSITIE

In november 2015 heeft de IAO haar 'Grondbeginselen voor een rechtvaardige transitie' aangenomen om de transitie naar groenere economieën en samenlevingen te bevorderen en tegelijkertijd de mensen tijdens die transitie te beschermen. Sociale bescherming werd geïdentificeerd als een 'onmisbaar instrument om de milieueffecten en -uitdagingen van de transitie aan te pakken, om mogelijke negatieve gevolgen tegen te gaan, met name voor werknemers die sterk afhankelijk zijn van natuurlijke hulpbronnen of die geconfronteerd worden met grote structurele transformaties'.

Meer informatie op: https://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/news/WCMS_422575/lang--en/index.htm

⁵ Sociale bescherming en klimaatverandering. Hoe gaat het met de inspanningen voor het behoud van de Chinese plattelandsbewoners en -arbeiders? , IAO, afdeling sociale bescherming. Volledige Engelstalige nota via: www.social-protection.org/gimi/RessourcePDF.action?ressource.ressourceId=53571.

crisissen die de planeet doen wankelen, maar om dat te doen moeten we innovatieve oplossingen durven ontwikkelen die een combinatie zijn van groene banen, rechtvaardige transitie en effectieve sociale beschermingssystemen.

Er is echter één grote valstrik te vermijden. We moeten niet terugvallen op de logica van het productivisme en hebzucht naar natuurlijke hulpbronnen, die blijft pleiten voor groei zonder te kijken naar de grenzen van onze planeet. In dit opzicht zou men zich kunnen afvragen of de IAO zelf het groeiparadigma niet moet opgeven en meer moet toewerken naar het paradigma van duurzame ontwikkeling in de goede zin van het woord: economische productie

voor het welzijn van de samenleving met respect voor de natuurlijke hulpbronnen van onze planeet. Ons huidige economische model blijft gericht op groei, wat betekent dat we in hetzelfde tempo als voorheen blijven produceren en consumeren. Als we willen evolueren naar meer duurzame productie- en consumptiemodellen, kunnen we ons hier alleen maar vragen bij stellen. Laten we het voorbeeld nemen van de auto-industrie en de noodzakelijke omschakeling daar. Is de productie van elektrische auto's het model dat een echte koerswijziging mogelijk maakt? Deze massaproductie, die wordt gezien als het creëren van 'groene banen', is een manier om het probleem van de overproductie naar

KLIMAATRAMPEN EN DE VEERKRACHT VAN MENSEN

De IAO vergeet niet dat zijzelf ook in staat moet zijn om bevolkingen te helpen die worden getroffen door rampen die worden veroorzaakt door de klimaatverandering. Daarom ondersteunt de internationale organisatie ook programma's die het creëren van waardig werk en het opzetten van sociale beschermingssystemen wereldwijd bevorderen. Het doel hiervan is om de weerbaarheid van de bevolking tegen deze fenomenen, die vaak verwoestend zijn voor hun leefomgeving, te vergroten.

Zo heeft het DILEEP-programma (opgezet door de regering, maar financieel gesteund door

externe donoren zoals de IAO) de Filippijnen in staat gesteld zich te herstellen na de passage van Tyfoon Haiyan in 2013. Dit Aziatische land is één van de meest kwetsbare landen ter wereld voor klimaatrampen: gemiddeld wordt het jaarlijks door zo'n 20 tyfoons getroffen. In combinatie met het feit dat er in dit land grote ongelijkheden en welvaartsverschillen bestaan, is de uitdaging des te groter. Vandaar het belang om op deze schokken voorbereid te zijn, zoals de IAO via dit soort steunprogramma's bepleit.

Toen de tyfoon het land trof, verloren 7.000 mensen het leven en werden bijna 5,9 miljoen arbeiders getroffen. DILEEP¹ heeft bijgedragen aan het creëren van noodbanen, vooral voor de meest kwetsbare mensen, zoals werknemers

¹ 'Sociale bescherming en klimaatverandering. Hoe werden noodhulp en duurzame bescherming gecombineerd na Typhoon Haiyan op de Filippijnen?' IAO, Department of Social Protection. De volledige nota kan worden gedownload via www.social-protection.org/gimi/RessourcePDF.action?ressource.ressourceId=54040

een andere sector te verschuiven, terwijl we eerder de voorkeur zouden moeten geven aan activiteiten die minder roofzuchtig zijn in termen van natuurlijke hulpbronnen, zoals het bovenstaande voorbeeld van herbebossing in China ons laat zien.

in de informele economie. Zo konden mensen werken aan het schoonmaken en repareren van infrastructuur en openbare gebouwen, het opruimen van grachten en het verzamelen en sorteren van puin. Op die manier konden zij deelnemen aan de wederopbouw van hun gemeenschappen en tegelijkertijd een waardig loon verdienen. Hoewel tijdelijk, heeft dit inkomen 45 procent van de begunstigden in staat gesteld om hun eigen duurzame werkgelegenheid te creëren en winst te maken met hun bedrijf, vooral dankzij een opleidingscomponent die in het programma is opgenomen en die hen aanmoedigt om gebruik te maken van lokaal beschikbare hulpbronnen en grondstoffen. DILEEP zorgt ook voor een gemakkelijkere toegang tot krediet.

Het programma bood ook onmiddellijke sociale bescherming aan kwetsbare werknemers, werklozen, ontheemden en overlevenden. Ziektekostenverzekeringen, ongevallenverzekeringen en hulp op het gebied van veiligheid en gezondheid op het werk werden aan particulieren aangeboden. In dit geval is er geen sprake van een tijdelijk aspect, aangezien deze verzekeringen bedoeld zijn om burgers gedurende hun hele leven op lange termijn te ondersteunen. Het programma doet ook aan bewustmaking voor bevolkingsgroepen die zich gewoonlijk niet bewust zijn van hun recht op sociale bescherming, en die zo leren dat ze toegang kunnen krijgen tot dergelijke programma's.

ZUID-AMERIKA EN DE CARAÏBEN

IN DE DOMINICAANSE REPUBLIEK STAPPEN VROUWEN IN DE ECOLOGISCHE LANDBOUW

In de Dominicaanse Republiek steunt de Confederación Nacional De Mujeres De Campo (CONAMUCA, partnerorganisatie van WSM) meer dan 8.000 vrouwen uit boerengemeenschappen, zodat zij volledig zelfstandig landbouw-, veeteelt- en commerciële projecten kunnen ontwikkelen en tegelijkertijd de ecologische transitie en voedselsoevereiniteit centraal kunnen plaatsen.

Het is meer dan een uur rijden vanuit de hoofdstad Santo Domingo om de stad Monte Plata te bereiken. Aan het einde van een hobbelig zandpad verwelkomt Beata Vidal ons in haar conuco.⁶ Met haar familie kweekt ze yucca, bananen, citroenen en sinaasappels op een oppervlakte van een paar hectaren. De bomen staan er fier en tonen de vruchten klaar om geplukt te worden, gerijpt dankzij het gunstige tropische klimaat hier in het Caribisch gebied. Beata houdt ook varkens, koeien en kippen die vrolijk en vrij rondlopen op de boerderij. Ze neemt ons verder mee op een rondleiding door haar nieuwste initiatief: een kaascoöperatie, de kaas verkoopt ze op lokale markten. De medewerkers, burens en neven, zijn druk bezig, want zij bereiden een bestelling van 20 kazen voor die dezelfde dag moeten worden geleverd. Beata staat niet alleen in dit succesverhaal. In haar dorp hebben 44 vrouwen, allen ondersteund door CONAMUCA, dergelijke initiatieven gelanceerd, die allemaal het milieu optimaal respecteren.

‘CONAMUCA biedt geen financiële steun, maar wel een breed aanbod aan opleidingen die vrouwen in staat stellen hun eigen lot in handen te nemen’, legt Juana Merced, voorzitter van de organisatie, uit. Vrouwen kunnen gratis een opleiding volgen in het opleidingscentrum ‘Mama Tingó’ in een van de buitenwijken van de hoofdstad.

Veranderen van paradigma, een noodzakelijkheid!

Ook al komen de vrouwen daarheen om advies te vragen over het beheer van hun miniondernemingen en om gebruik te kunnen maken van microkredieten, het is toch de agro-ecologie die centraal staat in het onderwijs. In de opleiding wordt ook gepleit voor een model dat in lijn is met voedselsoevereiniteit en dat de boeren in staat stelt om te leven van de productie, consumptie en verkoop van hun groenten en fruit. Op dit moment importeert de staat massaal voedsel uit het buitenland en moeten boeren al te vaak de vele onverkochte producten weggooien.

we willen in harmonie met de natuur leven, zoals onze grootouders vroeger deden

De training biedt modules over milieuvriendelijke landbouwtechnieken aan, maar ook meer theoretische modules om een volledig bewustzijn rond de ecologische transitie te creëren. ‘We willen biologisch en pesticidevrij voedsel ver-

bouwen. We mogen ons land niet vervuilen en onze waterreserves niet verkwisten’, zegt Yolanda, een jonge boerin die onlangs het opleidingsprogramma heeft afgerond. ‘We hebben gezien welke schade de mega-suikerrietboerderijen hebben aangericht. De bodem is verarmd en de rivieren zijn opgedroogd. We willen een paradigmaverschuiving die ons verbindt met het milieu. We willen in harmonie met de natuur leven, zoals onze grootouders vroeger deden’, vervolgt ze.

Het is een understatement om te zeggen dat het ecologisch bewustzijn al sterk aanwezig is binnen de 227 lokale verenigingen en de 8.000 boerinnen die door CONAMUCA worden vertegenwoordigd. Als de gevolgen van de klimaatverandering in het land ernstig worden gevoeld, met name door droogteperiodes, cyclonen en overstromingen die elk jaar verergeren, zijn het de multinationals die met de

⁶ Stuk land waar boeren zich bezighouden met landbouw en veeteelt.

vinger gewezen worden. Naast de suikerindustrie bezet de goudmijnindustrie de publieke ruimtes sinds de jaren zestig en de val van de Trujillo-dictatuur, en vervuilen zonder wroeging. De honger naar goud heeft geleid tot een ecologische ramp. Rivieren en bodems zijn vervuild door giftig afval en massale ontbossing. De goudmijnen eigenen zich vele waterbronnen toe, want ze zijn onverzadigbaar als het gaat om het winnen van het edelmetaal. Het idee om een school te creëren die opleidingen in agro-ecologie aanbiedt, ontstond bij deze boeren-vrouwen, die het zat waren om hun natuurlijke omgeving te zien aftakelen en zich machteloos te voelen ten opzichte van deze ramp.

Strijd tegen Bayer-Monsanto

Deze vrouwen leiden niet alleen de ecologische strijd op het niveau van hun eigen landbouwbedrijfjes. Zij mobiliseren zich ook politiek om ervoor te zorgen dat hun land het proces naar rechtvaardige transitie begint. In 2017 wilde het Dominicaanse parlement een wet goedkeuren die alle boerderijen verplicht om zaden van Bayer-Monsanto te gebruiken. 'Het probleem is dat het gebruik ervan de

boeren zou dwingen om pesticiden te gebruiken die hun gewassen zouden vernietigen', verklaart Alexis Roman Javier, coördinator voor WSM in de Dominicaanse Republiek. Deze wet zou ook het gebruik van de eigen zaadbanken criminaliseren, die de boeren van generatie op generatie doorgeven en waarvan de zaden jaarlijks hergebruikt kunnen worden.

CONAMUCA en haar 8.000 leden hebben zich verenigd in een platform van het maatschappelijk middenveld om de intrekking van het wetsvoorstel te eisen. En met succes! De regering heeft de hervorming bevroren en is niet bereid om deze nog terug uit de kast te halen.

'We hebben deze strijd gewonnen, maar we blijven ons mobiliseren,' zegt Lidia Ferrer, een activiste van de organisatie. 'Tot nu toe zijn 95 vrouwen getraind in agro-ecologie op onze school. Ieder van hen heeft de plicht om haar kennis te verspreiden in haar gemeenschap, om workshops te organiseren en om de boeren op deze manier te ondersteunen. Wij zien deze training als een nieuwe manier van leven en strijden tegen neoliberalisme.'

VROUWENEMANCIPATIE

De opleiding rond agro-ecologie gaat niet voorbij aan de kwestie van de gelijkheid van mannen en vrouwen in een land dat door machismo wordt ondermijnd en waar het percentage feminicide tot de hoogste ter wereld behoort.

'Het is essentieel dat vrouwen beseffen dat ze in staat zijn om zelfstandig te zijn en hun eigen economische activiteit kunnen opstarten', benadrukt Beata Vidal. De mannen in het dorp accepteerden niet meteen het verlangen van de vrouwen naar emancipatie.

'In het begin waren ze niet erg blij dat we terugkeerden uit de vormingen van CONAMUCA met projecten en ideeën in ons hoofd. Ze gaven er de voorkeur aan dat we thuis zouden blijven, voor de kinderen zouden zorgen en eten zouden klaarmaken. Maar beetje bij beetje, terwijl wij elkaar onderling steunden, moesten ze het accepteren omdat we hen geen keus lieten! Nu nemen ze met ons deel aan de activiteiten en hebben ze ons ambitieuze discours overgenomen. Ze accepteren onze autonomie en erkennen dat we heel sterk zijn als het gaat om onderhandelen. Vroeger had ik alleen de leiding over de uitvoering. Nu ben ik volledig betrokken bij het besluitvormingsproces. Ik kies nu de prijs waarvoor we de varkens verkopen!'

IN SAN MARCOS (GUATEMALA) STAAN DE JONGEREN AAN HET ROER VAN EEN RECHTVAARDIGE TRANSITIE!

In Guatemala is de 'Movimiento de Trabajadores Campesinos' (MTC), een landbouwers-beweging, stevig gevestigd in 11 plaatsen in het departement San Marcos, aan de zuidwestelijke grens met Mexico.

Georganiseerd in verschillende advies- en deliberatie vergaderingen heeft MTC in 2016 een populair educatief programma opgestart dat zich richt op de ecologische transitie van zijn Jeugdraad.

'Noodzakelijke acties komen voort uit de situatie waarin we ons bevinden', legt Justo Jimenez, hoofd van het directieteam, uit wanneer hij het heeft over het ontstaan van dit soort werk. Dit werk is van groot belang geworden binnen de organisatie, gedreven door jonge mensen die gemotiveerd zijn door de wens om een bijdrage te leveren aan de strijd tegen de klimaatverandering.

Deze regio van Guatemala wordt inderdaad sterk beïnvloed door de gevolgen van de klimaatverandering. Waterbronnen hebben de neiging om uit te drogen en periodes van droogte nemen steeds meer toe. Bovendien wordt de regio getroffen door intense ontbossing, waardoor erosieverschijnselen verergeren. Ten slotte vervuilen de ontginningsbedrijven de rivieren met giftige producten, terwijl projecten voor waterkrachtcentrales toenemen, wat een ernstig risico vormt voor de biodiversiteit in het gebied. Alarmerende feiten die deze jongeren hebben aangezet tot mobilisatie.

Via de methodologie van Belgische priester Josef Cardijn ('zien - oordelen - handelen'), maakte een kerngroep van een tiental jongeren voor het eerst kennis met het thema ecologische en duurzame transitie. 'De deelnemers werden getraind in onze politieke school en zijn vervolgens begonnen met het organiseren van interne workshops, om alle subtiliteiten van dit thema -dat zeer complex is als je je erin verdiept- beter te begrijpen. We hadden zelfs een paar jongeren die een beurs kregen vanuit internationale samenwerking om een opleiding in het buitenland te volgen', zegt Justo Jimenez.

Bewustwordingscampagnes voor afvalinzameling

Goed opgeleid begonnen de jongeren samen na te denken over wat ze concreet, op hun eigen niveau, konden doen om de klimaatverandering tegen te gaan. 'Het eerste wat ons te binnen schoot was dat we iedereen bewust moesten maken van het belang van afvalbeheer', legt een van de initiatiefne-

mers van het project uit. 'Dit lijkt misschien triviaal, maar wij geloven dat het belangrijkste is dat burgers begrijpen dat zij zelf kunnen bijdragen aan een schoon milieu'. De groep is daarom begonnen met het in kaart brengen van de dorpen in het departement om de bewustwording bij de bevolking te vergroten. 'We moesten helemaal opnieuw beginnen. We moesten uitleggen waarom het schadelijk was om hun afval in waterlopen te gooien. Gelukkig is de boodschap doorgedrongen en kunnen we zeggen dat de getroffen de kwestie begrijpen. Daarom organiseren we nu regelmatig afvalinzamelingscampagnes in de gemeenschappen'.

Voortbouwend op dit eerste succes is de Jeugdraad vervolgens begonnen met het vermenigvuldigen van de oprichting van soortgelijke actiegroepen in de gemeenten. 'We hebben heel snel andere enthousiaste jongeren gevonden die zich bij ons wilden aansluiten en het woord wilden verspreiden.'

Het opnieuw leren verbouwen van medicinale planten

Deze bewustwordingsfase wordt beschouwd als een startpunt voor actie. De verschillende lokale groepen werken zeer gestructureerd en nemen gezamenlijk besluiten over de uit te voeren acties. In overleg met de burgers zijn ze begonnen met participatieve workshops die gericht zijn op het zaaien van geneeskrachtige planten. 'Het is belangrijk om onze voorouderlijke kennis terug te krijgen en opnieuw te leren hoe we onszelf op een natuurlijke manier kunnen genezen, zonder onze toevlucht te nemen tot de farmaceutische industrie die ons niet alleen geneesmiddelen verkoopt tegen exorbitante prijzen, maar ook veel afval produceert dat onherroepelijk in de natuur terecht komt', aldus Justo Jimenez.

Een militant milieufeest

Goud- en zilvermijnen zijn er in overvloed, met alle bodem- en watervervuiling die ze in hun kielzog meebrengen. Dankzij hun nieuwe bewustzijn begint de bevolking actie te ondernemen tegen deze bedrijven. Dat doen ze door actieve weerstand te organiseren en industriële activiteiten te blokkeren wanneer een geval van vervuiling wordt opgemerkt. De ontginningsindustrieën, schuldig aan de intensieve ontbossing van bepaalde gebieden, worden aangesproken door de bevolking, die ontevreden is over de vernietiging van de natuurgebieden. Als reactie daarop heeft MTC besloten om nieuwe actiegroepen te organiseren die zich richten op de massale herbebossing van ontboste gebieden... Tientallen burgers gingen al aan de slag en leveren zo hun bijdrage aan de strijd tegen de milieuschade.

De afgelopen twee jaar werd in december door MTC in San Marcos een festival van 'Verdediging van Moeder Aarde en Milieurechten' georganiseerd. Dit evenement, dat een paar honderd mensen bijeenbracht, was bedoeld om 'energie te verzamelen en te laten zien dat er een kritische massa van mensen in onze regio voor een rechtvaardige en ecologische transitie is', motiveert Justo Jimenez. Naast concerten worden er bewustmakingsworkshops gegeven en kunnen de verschillende actiegroepen meer vrijwilligers aanwerven om hun burgermissies uit te voeren. Dat evenement geeft een duidelijke boodschap aan de lokale politieke autoriteiten, die schuldig worden geacht aan het bevorderen van de uitvoering van megaprojecten die schadelijk zijn voor het milieu.

Volgens MTC zijn er veel nationale wetten die rechtstreeks voortvloeien uit internationale verdragen die bedrijven en de staat verplichten het milieu te beschermen. Desondanks blijft de naleving van deze wetten praktisch zeer ingewikkeld. 'Dus hebben we besloten om ons in plaats daarvan te richten op veranderingen op lokaal niveau. We hebben nu banden aangeknoopt met andere lokale organisaties voor het behoud van de biodiversiteit waarmee we onze sensibiliserings- en lobbyactiviteiten uitvoeren. Natuurlijk hopen we met deze regionale dynamiek enkele kleine stappen voorwaarts te maken en dat binnenkort ook andere regio's aan boord zullen komen!', concludeert Justo Jimenez. Maar er is een ernstig gevaar voor MTC en zijn activisten. Multinationals die op het regionale grondgebied aanwezig zijn en ontevreden zijn over de acties die rechtstreeks invloed hebben op hun commerciële activiteiten, hebben met de medeplichtige staatsautoriteiten het maatschappelijk protest tegen elke prijs gecriminaliseerd. Het grootste doelwit zijn de milieuactivisten, die door openbare lastercampagnes worden gedelegeitimeerd, maar evenzeer worden bedreigd en zelfs vermoord. Als reactie daarop biedt MTC tools en training aan deze activisten, zodat ze leren hoe ze deze bedreigingen vreedzaam kunnen aanpakken.

IN DE ALTIPLANO VANGEN ZE DE ZON OP OM TE KOKEN

In Bolivia promoot SENTEC⁷, partner van WSM, het gebruik van zonne-energie in de westelijke regio Oruro. De organisatie is al meer dan 30 jaar actief in opleidingen voor technische beroepen en biedt nu ook workshops aan voor jongeren om hen te leren hoe ze alledaagse voorwerpen kunnen maken die schone energie gebruiken. Met SENTEC gaan waardig werk en milieubescherming hand in hand!

Miguel Terán, directeur van SENTEC, kwam op dit denkspoor toen hij het rapport van de Verenigde Naties over het niveau van de zonnestraling⁸ in Bolivia ontdekte. 'De Oruro regio is één van de zonnigste gebieden ter wereld. We hebben 330 dagen zon per jaar, met zeer weinig bewolking om die zon tegen te houden. Elke vierkante meter grond krijgt de energie die overeenkomt met het dagelijkse verbruik van een elektrische douche of 60 100-watt lampen. Het is uitzonderlijk', zegt hij. Hij begon te leren over de stralen van de zon en hoe deze te vangen en om te zetten in energie.

'Bovenal beseftte ik dat er in mijn land niets werd gedaan om te profiteren van deze grondstof, die gratis en vooral ook hernieuwbaar is. Dit is des te onwaarschijnlijker omdat we één van de meest kwetsbare landen voor klimaatverandering zijn: onverklaarbare droogtes nemen toe, gletsjers smelten en stormen trekken steeds vaker over ons land', voegt hij eraan toe.

Miguel Terán wilde daarom zijn steentje bijdragen aan de bestrijding van de opwarming van de aarde en tegelijkertijd de meest kwetsbare bevolkingsgroepen nieuwe mogelijkheden bieden om uit de armoede te ontsnappen. 'Daarom hebben we in onze ateliers, dankzij een specialist die we hebben ingehuurd om onze stagiairs te begeleiden, alledaagse objecten gecreëerd en ontwikkeld die werken op zonne-energie', zegt hij trots. Zo ontstonden radio's, kachels, voedseldrogers (voor een betere conservering), waterzuiveraars en boilers. Een hele reeks objecten, die allemaal van groot nut zijn in dit afgelegen gebied van Bolivia.

Opleidingen voor iedereen, tot baby's in draagdoeken toe

Maar SENTEC ziet het groter en wil meer mensen opleiden, en zo waardig werk bevorderen. 'We hebben contact opgenomen met middelbare scholen en technische scholen om hun leerlingen een opleiding aan te bieden. Drie jaar na het begin van dit avontuur, en dankzij financiering door WSM, hebben meer dan 1000 jongeren de fabricagetechnieken geleerd die hen in staat stellen om al deze objecten zelf te bouwen. 'We bieden hen een volledige cyclus, die hen in staat stelt om in de eerste plaats te begrijpen hoe zonne-energie werkt, tot aan praktische workshops die buiten worden gegeven waar we deze objecten samen maken'. De deelnemers zijn zeer enthousiast. 'We hebben zelfs veel jonge vrouwen, die met hun baby's in een draagdoek komen, om deze technieken te leren. Het is voor ons erg belangrijk dat zij ook kunnen deelnemen aan deze dynamiek'. Uitgerust met nieuwe vaardigheden zijn ze nu klaar om deze

objecten te maken voor hun families en gemeenschappen. De leerlingen komen ook uit deze workshops met het besef dat zonne-energie hun dagelijks leven en dat van hun ouders kan veranderen.

Het gebruik van deze schone en overvloedige energie maakt het inderdaad mogelijk om de bevolking die ver van de steden woont zelfvoorzienend te maken

op vlak van energie. Deze bevolking woont verspreid over de afgelegen hoogvlakten van de Altiplano, waar de jonge studenten die deze cursussen volgen vandaan komen. Ze sparen zo ook de niet-hernieuwbare grondstoffen, zoals hout, dat moeilijk terug te winnen is door intensieve ontbossing door de bevolking in hun zoektocht naar energie. Zonne-energie maakt dus de regeneratie van groene ruimtes en vegetatie mogelijk. De technologieën en materialen die worden gebruikt om zonne-energie-objecten te maken hebben een levensduur van meer dan 10 jaar en onderdelen kunnen worden vervangen zonder de hele machine te vervangen.

**de leerlingen
komen ook uit deze
workshops met het
besef dat zonne-
energie hun dagelijks
leven en dat van
hun ouders kan
veranderen**

⁷ "Servicio de Enseñanza Técnica y Capacitación" (Dienst voor Technisch Onderwijs en Opleiding)

⁸ Gemiddelde jaarlijkse waarde van 6,3 KWh/m².

Gebrek aan overheidssteun

Het gebruik van zonne-energie verbetert ook het dagelijks leven van de bevolking. Gezinnen geven minder geld uit aan fossiele brandstoffen zoals gas. Ze hoeven geen uren meer te besteden aan het verzamelen van energiebronnen zoals hout en uitwerpselen, en kunnen dus tijd besteden aan andere activiteiten. Het zijn vooral vrouwen -meestal verantwoordelijk voor dergelijke taken- die zich dankzij deze kostbare vrijgekomen tijd meer kunnen emanciperen.

Maar de hoge investeringskosten in apparatuur blijven een drempel voor de verspreiding van deze objecten onder de gezinnen in de afgelegen gebieden van de Altiplano. 'Kwaliteitsmaterialen zijn nodig om hoge energieprestaties te bereiken. De meeste zijn te vinden op de markt in Oruro, maar je moet wel startkapitaal hebben', betreurt Miguel Terán, die desondanks benadrukt dat de workshops van SENTEC gratis zijn, dankzij de steun van WSM. Het probleem ligt vooral bij het gebrek aan steun van de Boliviaanse overheid voor dit soort initiatieven. 'Afgezien van twee velden met zonnepanelen die door de Boliviaanse staat in het land zijn geïnstalleerd, is er geen financiële steun om gezinnen te helpen deze apparaten in hun huis te installeren'. SENTEC neemt dus regelmatig het voortouw en sensibiliseert de bevolking en de politieke besluitvormers over de voordelen van schone energie, door deel te nemen aan beurzen, evenementen en andere openbare gelegenheden.⁹

Ondanks dit gebrek aan steun is SENTEC overtuigd van de transformerende kracht van haar project. 'We geven instrumenten aan jonge mensen die uiteindelijk een sociale en solidaire economie kunnen opzetten om een professionele activiteit te ontwikkelen die het milieu respecteert. De bevolking zal zo uit de onzekerheid kunnen komen en tegelijkertijd werken aan een duurzamere toekomst.' De internationale agenda en de noodzaak om het Klimaatverdrag van Parijs toe te passen bewijzen zijn gelijk. Er is alle reden om aan te nemen dat de toekomst van Bolivia ligt in de ontwikkeling van duurzame energie, mits aanzienlijke steun van de autoriteiten!

⁹ SENTEC werkt haar Facebook-pagina regelmatig bij met foto's en teksten over deze evenementen: www.facebook.com/sentec.bolivia

KOKEN, DROGEN EN WASSEN MET DE ZON

De door SENTEC gecreëerde zonne-energie-objecten hebben verschillende toepassingen voor het dagelijks leven van mensen. Meerdere keren per jaar zijn de cursisten bezig met het installeren van nieuwe apparaten op basis van de prototypes. Ze moeten nauwkeurig en flexibel zijn. Het gaat erom de materialen aan te passen aan de weersomstandigheden en zelfs de helling van de zonnepanelen te veranderen indien nodig.

De organisatie heeft twee soorten fornuizen ontwikkeld, met de mogelijkheid om water te koken en om voedsel te bereiden. SENTEC heeft ook een voedseldroger gecreëerd die het

mogelijk maakt om voedsel langer te bewaren, omdat gezinnen vaak geen koelkast hebben. In mijnbouwgebieden die te lijden hebben onder de vervuiling van water met zware metalen, installeert de organisatie waterzuiveringsinstallaties om gezinnen weer toegang te geven tot veilig drinkwater. In een school zonder warm water hebben stagiairs een boiler ontwikkeld voor aansluiting op de gemeenschappelijke douches.

In alle gevallen worden de zonne-objecten op ter plaatse gelaten, zodat ze direct bruikbaar zijn voor gezinnen, gemeenschappen of scholen. Een directe sociale meerwaarde die het mogelijk maakt het lot van de bevolking te verbeteren en tegelijkertijd te innoveren.

ZONNESTRALEN VOOR DE ZORG: ZONNE-ENERGIE ZORGT VOOR EEN REVOLUTIE IN DE GEZONDHEIDSZORG IN MALI

In Sub-Sahara-Afrika heeft bijna een kwart van de gezondheidsvoorzieningen geen elektriciteit. Op het platteland is dit percentage nog lager. Door een gebrek aan betrouwbare toegang tot elektriciteit hadden de inwoners van Ngai (gemeente Fallou) en Débékouroumba (gemeente Nioro Tougouné) in het noorden van Mali lange tijd geen toegang tot de zorg die ze nodig hadden. Dankzij de steun van de Union Technique de la Mutualité (UTM), de lokale partner van WSM en CM-MC, staat de toegang tot hernieuwbare energie op het punt om de situatie te veranderen. Geen enkele vrouw mag in het donker bevallen. Er mag niet bij kaarslicht worden geopereerd. En geen enkel kind mag ziek worden omdat vaccins niet gekoeld kunnen worden.

Het gebrek aan energie in de gezondheidscentra, een echte rem op het zorgaanbod

Uit een studie van de WGO bleek dat één op de vier gezondheidsvoorzieningen in Sub-Sahara-Afrika geen toegang heeft tot elektriciteit, terwijl slechts 28% van de gezondheidsvoorzieningen een zogenaamde betrouwbare toegang heeft (zonder langdurige onderbrekingen). Functionele gezondheidscentra en een betrouwbare stroomvoorziening zijn van vitaal belang voor de mensen die op het platteland wonen.

Aziz Mariko, coördinator van UTM in de Nioro-regio, legt uit: 'UTM begeleidt mutualiteiten, onder meer door ondersteuning bij het afsluiten van contracten met zorgstructuren over de zorg voor leden via het derdebetalersstelsel. De beschikbaarheid van een kwalitatief hoogstaand zorgaanbod is één van de voorwaarden voor het succes van een mutualiteit. We stelden vast dat de centra te kampen hadden met het ontbreken van een adequate en permanente energiebron, wat de kwaliteit van het zorgaanbod aantastte.'

'We vertelden patiënten dat ze kaarsen moesten meebrengen of we gebruikten zaklampen. Een onderbroken of onbetrouwbare stroombron brengt levens in gevaar', legt **Soumaila Doumbia, Technisch Directeur van het gezondheidscentrum Débékouroumba**, uit.

Voor de verlichting gebruikten de gezondheidscentra vooral kerosinelampen, die zeer vervuילend en duur waren. Het licht van deze lampen is maar middelmatig, het gas dat ze uitstoten is een gevaar voor de gezondheid en het gebruik ervan verhoogt het risico op brand.

Naar aanleiding van deze vaststellingen heeft UTM de steun van WSM gevraagd bij het zoeken naar alternatieve energiebronnen voor de gezondheidscentra die een overeenkomst met de mutualiteiten hebben, om de kwaliteit van de diensten voor hun leden - en bij uitbreiding alle bezoekers - te verbeteren. WSM en UTM hebben ervoor gekozen om te helpen bij het installeren van zonne-energiesystemen in moeilijk bereikbare gezondheidscentra, om ervoor te zorgen dat niemand achterblijft.

Dankzij de steun van WSM heeft UTM in 2016 de installatie zonnepanelen en koelkasten op zonne-energie begeleid in 12 gezondheidscentra; leden van de lokale comités zijn getraind in het beheer en onderhoud van deze apparatuur voor hernieuwbare energie.

Een bijdrage aan de universele toegang tot gezondheidszorg

Terwijl de zonnepanelen de gemeenschap blijven transformeren, helpen ze ook de agenda vooruit voor de universele toegang tot gezondheidszorg. Soumaila Doumbia, 'we kunnen momenteel een koelkast gebruiken die is aangepast aan zonne-energie voor het bewaren van vaccins.' Mevrouw Kankou Magane, vroedvrouw van het gezondheidscentrum van N'gai, legt uit wat een lokaal

gezondheidscentrum uitgerust met zonne-energie betekent voor de lokale gemeenschap. 'Vrouwen zijn meer geneigd om naar de kraamafdeling te gaan, omdat het een bron van hoop is,' zegt ze.

Versterking van de sociale verantwoordelijkheid van de mutualiteit

'Het project voor de installatie van zonnepaneelkits heeft niet alleen het partnerschap tussen de mutualiteit en de zorgverstrekkers versterkt, maar heeft ook bijgedragen aan de versterking van de geloofwaardigheid van de mutualiteit bij de bevolking', zegt **Aziz Mariko**.

Een duurzaam programma

UTM werkt samen met de lokale gemeenschappelijke gezondheidsverzekering (een ASACO of Association de Santé Communautaire) in N'gaï om de duurzaamheid van het project te garanderen, met inbegrip van het onderhoud van het systeem.

Fambougouri Konare, voorzitter van de ASACO van het gezondheidscentrum van N'gaï, legt uit: 'We werken samen met UTM aan een onderhouds- en reparatieplan voor de fotovoltaïsche installaties. De installatie van deze zonnepaneelkits is een verademing voor al het gezondheidspersoneel waarvan de werkomstandigheden fors zijn verbeterd. Binnen het bestuurcomité, waarvan ik voorzitter ben, hebben we besloten om een budget te voorzien voor onderhoud en reparatie en zelfs vervanging indien nodig'.

De strijd tegen de opwarming van de aarde vereist de ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen. Het programma helpt Mali om zijn uitstoot van koolstofdioxide te verminderen, aangezien de productie en het gebruik van fossiele brandstoffen een belangrijke factor is in de opwarming van de aarde.

Het project levert een belangrijke bijdrage aan Agenda2030 van de Verenigde Naties. Door gebruik te maken van nieuwe technologieën om gezondheidszorg aan te bieden in lokale gemeenschappen die vandaag niet of niet voldoende bereikt kunnen worden, helpt het project Mali om SDG's 3, 7, 13 en 17 te realiseren: gezondheid en welzijn, schone en betaalbare energie, klimaatactie en partnerschappen.

BETERE TOEGANG TOT GEZONDHEIDSZORG

Zonne-energie heeft ook de gezondheidszorg 24 uur per dag, 7 dagen per week toegankelijk gemaakt. De getuigenis van mevrouw **Farimata Kone, verloskundige verpleegster van het gezondheidscentrum van Débékouroumba**, geeft een goed beeld van de toegevoegde waarde van de installatie van deze zonnepaneelkits voor de toegang tot gezondheidszorg:

'We zijn erg blij met de installatie van deze zonnekits. Vroeger was het 's nachts moeilijk voor ons om infusen aan te leggen vanwege de duisternis. De bevalingen waren het meest gecompliceerd, vooral 's nachts, wat ons ertoe bracht om andere lichtbronnen zoals kaarsen of zaklampen te gebruiken. Stel je maar voor, tijdens een bevalling ook nog een zaklamp moeten vasthouden met alle risico's dat dit met zich meebrengt.

Van nu af aan is gebrek aan stroom niet langer een probleem; er is 24 uur per dag stroom beschikbaar en het hele centrum is verlicht. Geboortes vinden veilig plaats en pasgeborenen zijn niet langer overgeleverd aan een stroomstoring.

Bovendien wordt de privacy van de patiënten gewaarborgd, omdat er geen raam of deur hoeft te worden geopend om overdag licht te hebben.'

IN BURKINA FASO WORDEN VROUWEN GECONFRONTEERD MET MEERDERE UITDAGINGEN BIJ MILIEUBEHOUD EN ARMOEDEBESTRIJDING

Als Sahel-land in het hart van West-Afrika wordt Burkina Faso geconfronteerd met demografische groei en ongunstige economische indicatoren (meer dan 40% van de bevolking leeft onder de absolute armoedegrens). Deze indicatoren illustreren de noodzaak van consistente maatregelen om de toegang tot gezondheidszorg, onderwijs en kwaliteitsvoedsel te verbeteren.

Bovendien wordt het land geconfronteerd met grote milieuproblemen, waaronder een uitbreiding van de geo-klimatologische Sahel-gordel. Dit uit zich in de degradatie van land- en watervoorraden, verlies van biodiversiteit en klimaatverandering. In de stadscentra is men ook getuige van de groeiende milieuproblemen. De sterke uitbreiding van de verstedelijking heeft een grote impact op het milieu, in het bijzonder: (i) een toename van het verbruik van natuurlijke grondstoffen (water, energie, voedsel, bouwmaterialen, enz.); (ii) een accumulatie en concentratie van overlast in de stedelijke omgeving en de ontwikkeling van ongezonde levensomstandigheden; (iii) de toenemende onzekerheid en armoede door de achteruitgang van het stedelijk milieu; (iv) een slecht geïntegreerd afvalbeheer en het gebrek aan infrastructuur en investeringen op dit gebied.

Deze context is nadelig, vooral voor vrouwen, die het grootste deel van de Burkinese bevolking uitmaken.

Zij worden in het bijzonder getroffen door hun beperkte toegang tot productiemiddelen (grond, kapitaal, krediet...) in vergelijking met mannen. In 2009 schatte het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (UNDP) het gemiddelde jaarinkomen van vrouwen 895 dollar bedroeg, vergeleken met 1.354 dollar voor mannen. Vrouwen zijn te vinden in laagbetaalde activiteiten op het platteland en in de informele sector, waar zij ongeveer 60% van de beroepsbevolking uitmaken.

Om deze situatie aan te pakken, worden op verschillende gebieden (o.a. milieubescherming) veelzijdige initiatieven ontwikkeld, zowel door de overheid als door verenigingen, NGO's en andere particuliere belanghebbenden. Groupe d'Action des Femmes pour la Relance Economique du Houet (GAFREH) is een collectief van verenigingen, opgericht in 1995 om bij te dragen aan de verbetering van de levensomstandigheden van vrouwen in de provincie Houet (674.916 inwoners, gelegen in het zuidwesten van de Hauts Bassins-regio).

Een van de initiatieven van dit collectief was de lancering van een recyclagecentrum voor plastic zakken. Verder hebben de verenigingen die lid zijn van het collectief een breed scala aan activiteiten, waaronder handel, catering, verven, zeep maken, weven... Het GAFREH-collectief telt nu 118 verenigingen waarvan meer dan 7.000 vrouwen lid zijn. Het

belangrijkste doel is om vrouwen te sensibiliseren, samen te brengen en op te leiden zodat ze een volwaardige rol kunnen spelen in de sociaaleconomische ontwikkeling van de provincie. De organisatie bouwt de capaciteiten van deze vrouwen op, helpt hen bij het opzetten van duurzame projecten en het vinden van financiering.

Sinds 2016 geniet het collectief de financiële steun van WSM in het kader van haar partnerschap met de organisatie RAMS (Réseau d'Appui aux Mutuelles de Santé au Burkina Faso), dat naast wederkerigheid ook andere transversale thema's zoals gender en milieubescherming heeft geïntegreerd dankzij de expertise van GAFREH.

De ervaring van GAFREH is geleidelijk aan opgebouwd door de bereidheid van haar leden om in eerste instantie wederzijdse hulp en solidariteit te cultiveren en vervolgens winstgevende activiteiten te ontwikkelen. De oprichting van het centrum voor de recyclage van plastic afval was het uitgangspunt voor innovatie in de strijd tegen de verspreiding van plastic afval en tegelijkertijd een springplank voor de toegang van veel vrouwen tot winstgevende activiteiten.

Het ophalen van huishoudelijk afval is een activiteit die meerdere vrouwen uit lidverenigingen van GAFREH bezighoudt. Het is een dienst die wordt aangeboden aan huishoudens tegen een maandelijkse betaling van 1000 FCFA (€1,5) voor een wekelijkse ophaling. In principe is het ook een activiteit van openbaar nut, omdat de gemeentelijke

diensten niet in staat zijn om de hygiëne voor alle woongebieden te waarborgen. Volgens recente gegevens zijn ongeveer zestig verenigingen betrokken bij de inzameling van kunststofafval. Van deze inzamelings- of upcycling-verenigingen zijn er negen specifiek betrokken bij upcycling (dat wil zeggen de recyclage met creatie van meerwaarde, met als doel het eindproduct door te verkopen).

In de afgelopen jaren zijn hulpmiddelen aangekocht voor de verwerking van flessen tot zand dat kan dienen in de bouw, en voor de productie van olie uit plastic zakken. Sinds de aankoop van een machine in 2017 voor het vermalen van flessen is er zo'n 20 ton flessen ingezameld, wat de

speeltuinen en speelplaatsen, landbouwvelden, paden en wegen verbetert omdat deze flessen verspreid in de natuur gevaarlijk zijn voor natuur, mens en vee. Er wordt onderhandeld over een partnerschap met de cementfabriek 'Cimasso' om deze activiteit te professionaliseren.

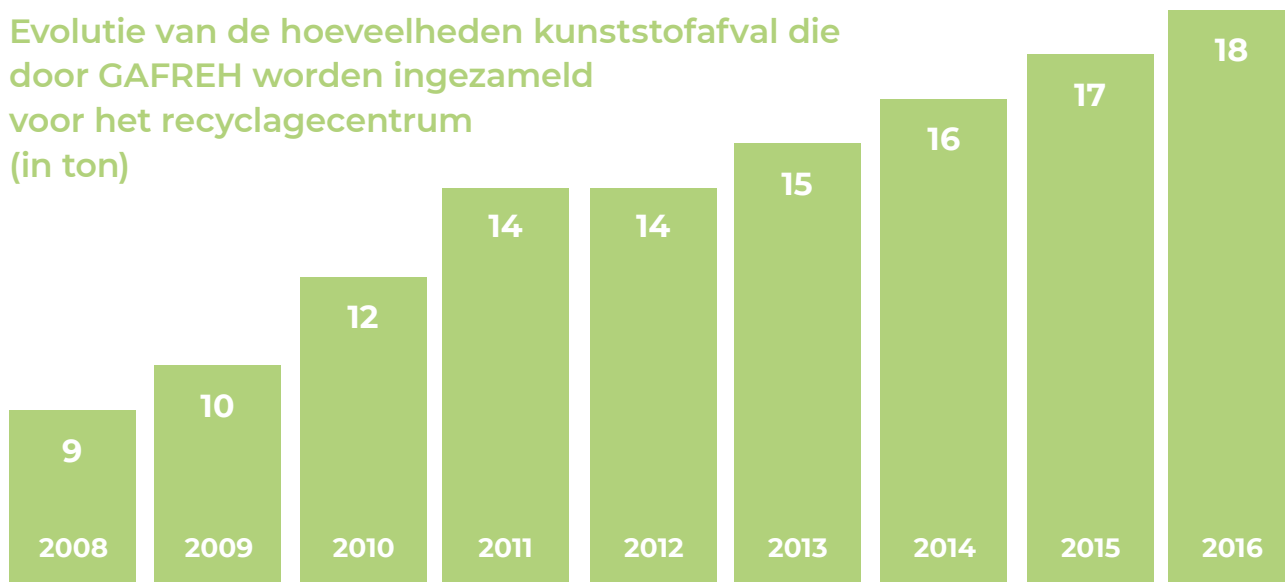
De resultaten van het recyclagecentrum spreken voor zich, met bijna 125 ton

ingezameld afval. Onderstaande figuur geeft een overzicht van de evolutie van de hoeveelheden kunststofafval die door GAFREH worden ingezameld voor het recyclagecentrum.

Deze afvalverwerking maakt de productie van een breed scala aan gebruiksgoederen (stoelen, tassen, poppen, schooltassen, enz.) en het creëren van duizenden banen voor vrouwen mogelijk.

op basis van deze ervaring zijn de lidverenigingen van GAFREH tot de conclusie gekomen dat activiteiten rond armoedebestrijding en tegen milieuvervuiling voor een betere gezondheid en betere levensomstandigheden met elkaar verweven zijn

Evolutie van de hoeveelheden kunststofafval die door GAFREH worden ingezameld voor het recyclagecentrum (in ton)

Dit proces van milieubehoud en armoedebestrijding onder vrouwen genereert jaarlijks gemiddeld 20 miljoen CFA-frank (ongeveer €30.500) aan inkomsten voor vrouwen.

Deze initiatieven hebben echter, net als andere projecten in Burkina Faso, sinds 2014 een daling in intensiteit ondergaan vanwege het lage niveau van het toerisme na de volksopstand en het toenemende geweld door de terroristische aanslagen die het land sindsdien heeft doorgemaakt.

De initiatieven van GAFREH strekken zich ook uit tot herbebossing in het gebied rond Bobo-Dioulasso en tot sensibiliseringsacties binnen verenigingen over de gevaren van milieuvervuiling, op gemeenschapsniveau, bij mutualiteiten en op scholen.

GAFREH maakt haar baanbrekende ervaring op dit gebied ook toegankelijk door trainingen te geven aan structuren of groepen mensen uit Burkina Faso of andere landen, zoals bijvoorbeeld in Senegal.

Op basis van deze ervaring zijn de lidverenigingen van GAFREH tot de conclusie gekomen dat activiteiten rond armoedebestrijding en tegen milieuvervuiling voor een betere gezondheid en betere levensomstandigheden met elkaar verweven zijn. Recyclage van afval in de strijd tegen stadsvervuiling zorgt namelijk tegelijkertijd voor werkgelegenheid en aanzienlijke inkomsten voor veel vrouwen.

Het GAFREH-collectief neemt een belangrijke plaats in bij de bevordering van de werkgelegenheid, de strijd tegen milieuvervuiling en de opleiding van jongeren. Gezien de omvang van de uitdaging in het hele land is GAFREH ook voortdurend op zoek naar partnerschappen met verenigingen in andere provincies en regio's.

BEVORDERING VAN GROENE WERKGELEGENHEID IN BURUNDI

Klimaatverandering heeft invloed op het leven van mensen, maar de inspanningen om dit te bestrijden kunnen ook nieuwe 'groene' economische sectoren creëren. In Burundi promoot AGAKURA vzw, lokale partner van WSM, ecologische gezinslandbouw om zo jongeren te ondersteunen om hun eigen leven in handen te nemen.

Milieuvriendelijke landbouwpraktijken

Broeder Déogratias, vertegenwoordiger van AGAKURA vertelt: 'een onderzoek op het veld heeft aangetoond dat de teeltpraktijken van boeren bijdragen aan milieuvervuiling, zonder dat iemand erom maalt'. Na beraad zijn contacten gelegd met de ministeries die betrokken zijn bij de milieubescherming en met de ministeries van landbouw en veeteelt om een pedagogisch model te ontwikkelen ter bevordering van een ecologische landbouw, aangepast aan het platteland. Zo heeft AGAKURA in 1996 in Rwesero, in de gemeente Makebuko (provincie Gitega), een landbouwschool opgericht ter bevordering van de ecologische landbouw. 'We hebben milieuvriendelijke landbouwproductietechnieken geïntegreerd in onze landbouw-opleidingsmodules: de combinatie van agroforestry-soorten (*Caliandra*, *sesbania leucaena*, *grevillea*) met voedingsgewassen, de combinatie van agroforestry-soorten en kleinvee, het gebruik van compost als meststof voor planten, de productie van organische meststoffen uit de bladeren van planten die rijk zijn aan stikstof (vloeibare meststof) en natuurlijke producten voor de bescherming van planten tegen insecten.'

De keuze voor microprojecten die aan de microfinancieringsinstellingen worden voorgelegd, of de toekenning van investeringskredieten bevordert de

oprichting van socio-economische ondernemingen die het milieu respecteren. Dankzij de steun van WSM zijn 2264 jongeren (waaronder 892 meisjes) getraind in milieuvriendelijke beroepen.

Het opleidingscentrum wordt door de staat ondersteund via verschillende ministeries die belast zijn met plattelandontwikkeling. Zo heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Patriotische Opleiding AGAKURA een stuk grond toegekend waar de landbouwschool is gevestigd. Daarnaast hebben het Ministerie van Milieu, Landbouw en Veeteelt en het Ministerie van Beroepsopleiding partnerschappen gesloten met AGAKURA om ecologische landbouw en de opleiding van jongeren te stimuleren.

Meerwaarde van de Rwesero-boerderijschool

De ervaring van de landbouwschool ter bevordering van ecologische landbouw toont aan dat het mogelijk is om sociaal ondernemerschap en milieubescherming te combineren.

De landbouwschool van Rwesero is een model voor pedagogisch leren van goede praktijken van de biologische landbouw, waar begunstigten komen om te leren (tijdens eindexamenstages of ervarings-uitwisselingsbezoeken).

De getuigenis van **Beatrice Nsenguyumva**, landbouwster, getrouwd en moeder van 4 kinderen, geeft een goed beeld van de toegevoegde waarde van deze boerderijschool voor het lokale leven.

« In 1998 hoorde ik in de kerk een verklaring waarin jonge schoolverlaters werden opgeroepen om naar het door AGAKURA gepromoot centrum te gaan om daar ambachten voor zelfpromotie te leren. Dus besloot ik me daar in te schrijven; ik volgde de beroepsopleiding voor landbouw gedurende 3 jaar.

Vandaag heb ik een boerderij waar ik verschillende soorten agroforestry bomen heb geplant (Caliandra, sesbania leucaena, grevillea) in combinatie met seizoensgebonden gewassen zoals banaan, maïs, aardappel, bonen. Ik beoefen ook veeteelt (varkens, konijnen, geiten).

Agroforestry bomen produceren bladeren die rijk zijn aan plantaardige eiwitten, die gebruik ik in het voer voor mijn vee en in de productie van organische mest voor mijn gewassen. Ik maak natuurlijke producten om insecten te bestrijden. De verkoop van de verschillende soorten stelt mij in staat om mijn inkomsten te diversifiëren en bij te dragen aan de kosten van het huishouden: schoolgeld en gezondheidszorg, kleding en verbetering van het leefmilieu. Na deelname aan de bewustmakingssessies van de mutualiteit heb ik een ziekenfondskaart gekocht van de nationale mutualiteit, zodat ik voor mijn gezinsleden kan zorgen. Mijn ambitie is om mijn bedrijf te vergroten; om dit te doen, spaar ik regelmatig bij de 'Coopérative d'Epargne et de Crédit de la Place' in de hoop een lening aan te vragen voor de ontwikkeling van mijn veld. »

KSBSI EN KLIMAATVERANDERING

In Indonesië zet de KSBSI-vakbond, partnerorganisatie van WSM en ACV-CSC, sinds 2011 de klimaatverandering op de agenda dankzij diverse acties.

Indonesië: vierde grootste uitstoter ter wereld

Indonesië is één van de landen die een bijzondere rol zouden kunnen en moeten spelen in de strijd tegen klimaatverandering. In 2014 was het met 2,5 gigaton CO₂-equivalente emissies de vierde grootste uitstoter van broeikasgassen wereldwijd (5,1% van het wereldtotaal), na China, de Verenigde Staten en India. Ook als men rekening houdt met het grote bevolkingsaantal van de archipel (zo'n 270 miljoen inwoners), blijft Indonesië met 9,7 ton CO₂-equivalente emissies de zevende grootste uitstoter van broeikasgassen. Deze emissies zijn voornamelijk het gevolg van massale ontbossing, het platbranden van veenlanden om plaats te maken voor landbouwgebied, en in mindere mate door het gebruik van fossiele brandstoffen voor energie. Tegelijk is het land één van de grootste exporteurs van thermisch steenkool en worden er nog toekomstige investeringen in steenkoolcentrales gepland om ook de meest afgelegen eilanden van elektriciteit te voorzien.

Indonesië is het land met de derde grootste oppervlakte aan tropisch regenwoud in de wereld, na Brazilië en de Democratische Republiek Congo. Sinds 2010 is er echter meer dan 11% van het Indonesische regenwoud verdwenen, voornamelijk om plaats te maken voor het aanleggen van palmolie – en rubberplantages, (illegale) houtkap en mijnbouw. Nergens ter wereld ging er op zo'n korte tijd zoveel woud verloren; bijna twee maal zo snel als in Brazilië en DR-Congo. Borneo, een eiland met één van de

grootste regenwouden ter wereld, heeft de voorbije 40 jaar 30% van zijn bossen verloren. Sumatra verloor zelfs 50%. De houtkap en bosbranden hebben ook een enorme impact op de biodiversiteit waardoor zeldzame diersoorten als orang-oetangs, olifanten, Sumatraanse neushoorns en tijgers met uitsterven bedreigd worden. Ook de tropische veengebieden zijn van groot belang in de strijd tegen de klimaatopwarming: schattingen gaan ervan uit dat de bodem van deze gebieden 28 miljard ton CO₂ bevat ofwel het equivalent van drie jaar wereldwijde uitstoot van koolstofdioxide door fossiele brandstoffen. Dat volume zou bij verdere ontbossing in de atmosfeer vrijkomen en bijdragen aan de wereldwijde klimaatverandering.

Een ambitieus nationaal actieplan?

In 2016 ratificeerde ook Indonesië het Klimaatakkoord van Parijs. De Indonesische regering is daarbij het engagement aangegaan om tegen 2030 de uitstoot van broeikasgassen met 29% te verminderen. Indien de internationale gemeenschap met voldoende financiële steun over de brug komt, kan dat engagement stijgen tot een reductie van 41% van de uitstoot tegen 2030. Daarbij zou ook het aandeel van hernieuwbare energie in de energiemix moeten groeien van de huidige 4% tot 23% tegen 2025.

Het Nationaal Actieplan i.v.m. Aanpassing aan Klimaatverandering focust op twee domeinen: de stijging van het zeeniveau en veranderingen in weer-, klimaat- en regenpatronen. Het Actieplan stelt een geïntegreerde strategie voor die de Indonesische weerbaarheid tegen klimaatverandering moet verhogen, onder meer door de voedsel- en energiebevoorrading te verzekeren, en door de impact van klimaatverandering op gezondheid,

huisvesting, stadsplanning en kwetsbare ecosystemen in rivierdelta's en kustgebieden te verminderen. In september 2018 kondigde de Indonesische president Widodo ook een moratorium van drie jaar af op het aanleggen van nieuwe palmolieplantages. Klimaatwetenschappers staan echter zeer sceptisch tegenover de engagementen van de Indonesische regering, die nu al ruimschoots onvoldoende blijken om de doelstellingen van het Parijse Klimaatakkoord waar te maken.

KSBSI erkent de impact van klimaatverandering op werknemers en hun gezinnen

In de strijd tegen klimaatopwarming erkennen de Verenigde Naties dat het niet alleen overheden maar ook bedrijven, gezinnen en organisaties uit het middenveld zijn die een bijdrage kunnen leveren aan de reductie van broeikasgassen. Zo ook in Indonesië waar KSBSI, syndicale partner van WSM en ACV-CSC, sinds 2011 klimaatverandering op de agenda heeft gezet. Het KSBSI-congres van 2011 besliste dat klimaatverandering een prioritair thema moest worden voor hen. Het programma inzake klimaat werd op twee doelstellingen gericht.

Een eerste focus is politieke beleidsbeïnvloeding:

Als vakbond en behartiger van de belangen van werknemers wil KSBSI meer betrokken zijn bij het beleid van de Indonesische regering omtrent het matigen van de impact van de klimaatverandering. Daarom tracht KSBSI een voet tussen de deur te krijgen bij de opvolging van het klimaatbeleid van de regering, door zelf standpunten in te nemen of door het beleid kritisch op te volgen, zoals het REDD+ mechanisme¹⁰ dat tot stand kwam na de Klimaatconferentie in Bali in 2007. REDD+ is een mechanisme waarbij landen in een ontwikkelingsfase, zoals Indonesië, kunnen rekenen op financiële steun als ze inzetten op de reductie van broeikasuitstoot die wordt veroorzaakt door ontbossing of andere aftakeling van bossen. REDD+ stimuleert het behoud en de uitbreiding van koolstofvoorraden in bossen en een duurzaam woudbeheer. Het agentschap dat de REDD+ strategie in Indonesië moest coördineren werd echter in 2015 opgeheven en ging op in het Nationale Ministerie van Milieu en Bosbouw.

KSBSI werkt daarvoor ook samen met platformen zoals Indonesia's People's Alliance, een groep

van milieuorganisaties, studentenbewegingen en organisaties van inheemse volkeren die het nationale beleid op vlak van internationale milieu-overeenkomsten probeert bij te sturen. Dat doen ze onder meer door te wegen op het eerder vermelde Nationaal Actieplan i.v.m. Aanpassing aan Klimaatverandering.

Daarnaast volgt KSBSI ook de evoluties op internationaal vlak op zoals de jaarlijkse VN-Klimaatconferenties, de VN Conferentie over Duurzame Ontwikkeling, evenals de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDGs) 2030. Doelstelling 13 streeft naar onmiddellijke actie tegen klimaatverandering en de impact ervan. De vakbond probeert de concrete engagementen van de Indonesische overheid inzake de reductie van broeikasgassen te controleren. Weerkerende problemen zijn het gebrek aan transparantie en informatie dat het Indonesische middenveld van de overheid krijgt, en het gebrek aan consultatie ter voorbereiding van dergelijke grote internationale conferenties.

De strijd tegen klimaatverandering begint bij jezelf

Een tweede focus van KSBSI

ligt op bewustmaking van werknemers via vormingen en campagnes: KSBSI beschouwt het als essentieel om haar leden en werknemers bewust te maken van de potentiële gevolgen van klimaatverandering. Heel wat werknemers riskeren immers hun werk te verliezen als de voorspelde gevolgen van klimaatopwarming zich voortzetten. Zo zullen heel wat industrieën, zoals de kleding-,

voedings- en chemische nijverheid, lijden onder een gebrek aan basismaterialen voor hun productie. Daarbij wordt het (tijdelijk) moratorium op nieuwe palmolieplantages nog niet meegerekend, dat zo'n 150.000 werknemers met werkloosheid bedreigt.

Via folders en vormingsbrochures, campagnes en media-acties zoals het aanplanten van 1.000 bomen of het inrichten van een 'KSBSI-park' worden de medewerkers en leden van KSBSI gesensibiliseerd over de gevolgen en gevaren van de klimaatverandering en wat ze er zelf aan kunnen doen. Zo krijgen de leden vormingen over hoe ze bij cao-onderhandelingen clausules over klimaatactie kunnen onderhandelen om de directies van bedrijven ertoe te bewegen om een deel van het budget dat

KSBSI beschouwt het als essentieel om haar leden en werknemers bewust te maken van de potentiële gevolgen van klimaatverandering

¹⁰ REDD staat voor 'Reducing emissions from deforestation and forest degradation'. De '+' staat voor het behoud en duurzaam beheer van bossen, en de verbetering van koolstofvoorraden in bossen.

beschikbaar is voor initiatieven rond maatschappelijk verantwoord ondernemen te besteden aan het planten van bomen.

Maria Emeninta, de coördinatrice van het klimaatprogramma van KSBSI, zegt dat het moeilijk blijft om de medewerkers en de leden van de organisatie te sensibiliseren rond dit thema omdat velen het nog beschouwen als een ver-van-hun-bed show en de regelmatige schending van arbeidsrechten als

een groter en dringender probleem zien. 'Daarom wordt in de vorming nu meer de klemtoon gelegd op interactieve methodes, waarbij via video's en uitwisseling concrete verhalen van vakbondsleiders en werknemers i.v.m. de gevolgen van klimaatverandering worden gedeeld. Want als we willen blijven leven op een leefbare planeet, dan moeten we beginnen met ons individuele gedrag te veranderen.'

BIO-LANDBOUW GEEFT INDIASE BOEREN WEER HOOP

Hoewel de context enorm verschilt, kennen boeren in India en over de hele wereld vaak dezelfde zorgen: zij krijgen veel te lage prijzen voor hun producten om er menswaardig van te kunnen leven, en hun gronden worden bedreigd en vervuild door de industrie.

AREDS, partner van WSM in Tamil Nadu (India), geeft Indiase boeren weer hoop door kleinschalige biologische landbouw te bevorderen via opleidingen en het gebruik van een modelboerderij, gebouwd op een stuk braakliggende grond. Zo bouwt AREDS aan een alternatief model dat zorgt voor gezond voedsel, boeren meer inkomen geeft én dat de positie van vrouwen versterkt. Met andere woorden, AREDS zorgt met een ecologisch discours ook voor economische en sociale vooruitgang voor boeren.

In India is landbouw een vrouwenzaak. Vrouwen zaaien, wieden, oogsten en verzorgen de dieren. Tot in de jaren 1960 gebeurde dat op een traditionele manier. Vooral voedzame gierstsoorten en peulvruchten werden verbouwd. Om de bodem te verbeteren en hun gewassen te beschermen maakten de boeren gebruik van plaatselijk beschikbare kruiden. Machines kwamen er nauwelijks aan te pas: buffels ploegden de grond en pompten water op. Alles gebeurde ambachtelijk, van het selecteren van de zaden tot aan de oogst. Landbouw was erop gericht in de eigen behoeften te voorzien.

Evolutie

Sindsdien is er heel wat veranderd. Nieuwe — duurdere — productiemethoden beloofden de boeren meer winst maar in werkelijkheid dekken de prijzen voor landbouwproducten amper de kosten. De nieuw geïntroduceerde chemische meststoffen zijn niet zonder gevaar, met gevolgen voor de bodem, de biodiversiteit en het voedsel. Ook het voedsel zelf evolueerde: het traditionele gierst, rijk aan essentiële voedingsstoffen, werd meer en meer vervangen door minder voedzame rijst en tarwe. Maar ook een ander fenomeen wordt zichtbaar. Vele boeren zien, genekt door financiële problemen, geen uitweg meer en stappen uit het leven.

Landgrabbing

Wat ook al te vaak gebeurt, is dat wanhopige Indiase boeren hun heil zoeken in de verkoop van hun grond aan agro-industriële bedrijven, die er dan op grote schaal monoculturen op verbouwen. Vruchtbare grond wordt ook vaak industrieterrein. Land grabbing noemen we dat. Dit fenomeen wordt in de hand gewerkt doordat vrouwen wel het landbouwwerk doen, maar geen beslissingsrecht hebben. Vandaag is 78 procent van wie met landbouw de kost verdient vrouw, maar slechts 1 procent van de vrouwen

heeft grond in eigendom. Het zijn de mannen die het eigenaarschap hebben en dus beslissen wat er met de grond gebeurt. Maar zij hebben een minder intense band met de grond. Vrouwen beseffen veel beter dat die grond hen voedt en in leven houdt. Mannen beslissen dan ook sneller dan vrouwen om hun grond te verkopen.

Farmer's clubs

Met het landbouwprogramma probeert AREDS boeren opnieuw een waardig inkomen te geven en vrouwen in hun rechten te versterken, om op die manier land grabbing tegen te gaan. AREDS verenigt de boeren (mannen én vrouwen) in farmer's clubs, waar zij opleidingen krijgen rond biologische landbouw en vermarkting van hun producten. De biologische teeltmethodes geven de producten een meerwaarde op de markt, wat hen meer inkomen oplevert. Bio-landbouw, zonder gebruik van chemische meststoffen en bestrijdingsmiddelen waar multinationals het patent op bezitten, is bovendien een teken van verzet tegen de agro-industrie. De farmer's clubs bieden ook andere voordelen. Zo kunnen de boeren, indien nodig, een banklening afsluiten.

AREDS is partner van WSM en kreeg er steun van voor de installatie van zonnepanelen op de modelboerderij. De Provincie West-Vlaanderen (België) steunt de landbouwopleidingen en de uitbouw van de modelboerderij en maakt uitwisseling met de VIVES Hogeschool (Belgische hogeschool) mogelijk.

Bio-modelboerderij

Daar liet AREDS het niet bij. In het dorp Veeriyappalayam in het district Karur, op de plek waar vroeger een braak terrein lag, heeft AREDS een bio-modelboerderij met een boomgaard en een moestuin uit de grond gestampt. De grond — honderd hectare afgedankte bedrijventerreinen — werd onvruchtbaar geacht. AREDS liet de bodem analyseren en zocht hulp bij landbouwdeskundigen. Ze vertrokken vanuit de overtuiging dat elke grondsoort voor landbouwdoeleinden kan worden ingezet, zolang je maar geschikte gewassen kiest en de teeltmethodes aanpast. Na een grondige topografische studie werd 60 hectaren met fruitbomen (chikoo, een tropische vrucht) en een lokale kruisbessoort beplant. Drie waterbekkens en twee waterputten met bijhorende pompen vangen het regenwater tijdens de moesson op. Dat laat toe een groot deel van het droog seizoen te overbruggen. Een nieuw druppelirrigatiesysteem werkt op energie die gegenereerd wordt door zonnepanelen.

Gendergelijkheid

Bij de uitbouw van de boerderij wordt heel de dorpsgemeenschap betrokken. Het beheer werd aan een groep vrouwen toevertrouwd. Zij zorgen voor de organische bemesting zodat de jonge scheuten sneller groeien. Ze zaaien paardenbonen, een lokale groente die rijk is aan proteïnen, als tusseñoogst tijdens het regenseizoen. Ze laten de schape in het malse gras van de boomgaard grazen, wanneer de regen die in een groene weide heeft omgetoverd. Zij zaaien, wieden, oogsten en verzorgen de dieren zoals ze van oudsher deden, wat resulteert in een grotere voedselzekerheid. Door het beheer van de modelboerderij krijgen de vrouwen meer aanzien. Op die manier werkt AREDS heel bewust aan gendergelijkheid.

Boeren staan sterker

Via opleidingen bekwamen boeren zich in biologische landbouw. In de bio-modelboerderij krijgen traditionele teelten een nieuw impuls. Met succes en dus met meer voedselzekerheid en een beter inkomen voor boeren tot gevolg. Als zij inzien dat hun grond waardevol is, dan krijgt land grabbing minder kans. AREDS geeft de traditionele Indiase levensstijl een totaal nieuwe invulling en verbindt zo ecologische, economische en sociale doelstellingen.

NEPAL

Baksteenproductie in de Kathmanduvalei

Waar minder vervuiling en meer arbeidsrechten samengaan

Door de sterke bevolkingsgroei en verstedelijking is de bouwsector één van de belangrijkste economische sectoren in Nepal. Na de aardbeving in 2015 versterkte de wederopbouw deze sterke positie nog meer. Baksteen is een van de belangrijkste bouwmaterialen en die wordt meestal in Nepal zelf geproduceerd. Er zijn 1200 geregistreerde baksteenovens in het land, waar ongeveer 200.000 mensen hun brood verdienen. Het is dus een belangrijke werkverschaffer die de lokale vakbonden niet graag zouden zien vertrekken.

Op de meeste plaatsen wordt er enkel in het droge seizoen geproduceerd, waardoor veel van de werknemers seizoenarbeiders zijn uit andere regio's. Vaak trekken hele gezinnen naar de productiesites. Daardoor werken er naar schatting ook 32.000 kinderen bij de baksteenovens. Het maakt het tevens heel moeilijk om hen te organiseren in een vakbond, omdat ze weinig banden hebben met de lokale gemeenschap of de lokale overheid. Daarbij komt nog dat veel van de werknemers aan het seizoen beginnen met schulden bij hun koppelbaas. Ze moeten betalen om een plaats te krijgen bij een productiesite en nemen vaak ook voorschotten op het loon dat ze nog moeten verdienen. Daardoor staan ze heel zwak tegenover hun werkgevers en moeten ze veel te lage lonen aanvaarden.

CUPPEC, de bouwvakbond van WSM-partner GEFONT probeert desondanks om de mensen te organiseren en kon een sociale dialoog tot stand brengen tussen werkgevers, de regering en de vakbonden. Dit leidde al tot een richtlijn over de werk- en leefomstandigheden van de werknemers, maar de meesten zijn zich nog onvoldoende bewust van hun rechten. De focus ligt momenteel dus op informeren en bewustmaking.

Het overgrote deel van de ovens gebruikt sterk verouderde en vervuilende technieken. De 200 à 300 ovens in de Kathmanduvalei zijn verantwoordelijk voor 40% tot 60% van de uitstoot van zwaveldioxide en fijn stof. Deze vervuiling blijft in de komvormige vallei hangen, met alle gevolgen van dien. Slechts 8 ovens in de vallei gebruiken de 'vertical shaft' methode, een schonere technologie die weliswaar een initiële investering vergt, maar die zichzelf snel terugverdient doordat er ongeveer 30% minder brandstof nodig is. Met steun van o.a. China en enkele westerse donoren wordt geprobeerd om de

industrie in die zin te moderniseren. Een aanpak die de vakbond volop steunt.

Lonen hoger dan elders

Het kan ook anders. Dat zien we bij de Bhaktapur Ita Tatha Tile Udyog (Bakthapur Tegel Industrie). Hier zijn 300 werknemers, vast in dienst, waarvan 250 aangesloten zijn bij CUPPEC. Er werken ook geen kinderen. De lonen liggen ongeveer 15% hoger dan het minimumloon en er zijn nog een aantal extra's voorzien n.a.v. feestdagen en festivals. Er is een vakbondsdelegatie van 11 leden, waaronder 5 vrouwen en de arbeidsverhoudingen zijn geregeld in een cao. De werkgever heeft begrepen dat het ook voor hem beter is om werkkrachten goed te verzorgen, want zowel de productiviteit als de geleverde kwaliteit ligt hier hoger dan elders.

Het bedrijf maakt gebruik van de 'Hoffman' techniek, die veel minder kolen nodig heeft. Tussen de oven zelf en de schoorsteen lopen lange ondergrondse gangen, waardoor het grootste deel van de stofdeeltjes neerslaat voor de rook de schouw verlaat. Of hoe het afdwingen van respect voor arbeidsrechten en minder vervuilen perfect samen kan gaan.

SAMEN,
VOOR EEN **LEVENSvatbare** planeet,
EN WE LATEN **NIEMAND** ACHTER !

We willen allemaal een levensvatbare planeet... maar zonder iemand achter te laten. Daarvoor is een paradigmaverschuiving nodig op twee grote gebieden:

- *De economie in dienst stellen van het welzijn van de bevolking met respect voor de ecosystemen van onze planeet ;*
- *Samenwerking en een eerlijke herverdeling moet belangrijker zijn dan concurrentie en winstmaximalisatie, en de economie moet georganiseerd worden met respect voor sociale en milieunormen. Een ander economisch model, met meer solidariteit en respect, is mogelijk !*

CONCLUSIES

Om deze paradigmaverschuiving te bereiken en zo een nieuw evenwicht te vinden, zullen er samen oplossingen moeten worden gevonden in een brede wereldwijde alliantie tussen het maatschappelijk middenveld, het bedrijfsleven en politieke leiders. Deze actoren moeten samen de transitie naar een koolstofarme economie sturen die de mens en de planeet in het productie- en consumptieproces centraal stelt. Dit is geen utopie, de vele initiatieven die in deze brochure worden beschreven zijn daar het bewijs van. De acties die door verschillende sociale actoren over de hele wereld zijn ontwikkeld laten zien dat deze transitie alleen mogelijk is dankzij hun bijdrage. Bovendien laten ze zien dat sociaal welzijn en milieubescherming doelstellingen zijn die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn en elkaar versterken.

De sociale en solidaire economie als instrument voor duurzame verandering

Onder deze verschillende initiatieven draagt het model van sociale en solidaire economie, ontwikkeld door de vele partnerorganisaties van WSM, ACV-CSC en CM-MC, de kiemen voor innovatieve oplossingen om sociale rechtvaardigheid en milieubescherming met elkaar te verzoenen. Door de nadruk te leggen op de waarden van solidariteit, welzijn, goed governance en respect voor de planeet, stellen deze initiatieven het creëren van waardig werk voorop, waardoor de kansen op toegang tot universele sociale bescherming vergroten. De participatie van burgers tijdens de ontwikkeling van deze initia-

tieven is een sleutelfactor voor het succes van de sociale economie, omdat ze het mogelijk maakt de activiteiten af te stemmen op de behoeften van de lokale bevolking, die het best in staat is om innovatieve oplossingen te bieden voor het creëren van inkomensgenererende activiteiten met respect voor de grenzen van de planeet.

Dicht bij de ecosystemen die het zwaarst door de klimaatverandering worden getroffen, is het de lokale bevolking die als eerste de negatieve gevolgen van klimaatverandering ervaart. Het is dus tijd om hen de macht terug te geven om te beslissen over het economische model dat ze willen invoeren, zodat ze niet in een kapitalistisch overproductiemodel terechtkomen dat zijn beperkingen al duidelijk heeft laten zien.

Tot slot moet worden opgemerkt dat wereldwijd vrouwen meer te lijden hebben onder klimaatverandering dan mannen. Dit is te wijten aan de reproductieve en dagelijkse taken die ze krijgen toebedeeld door een patriarchale cultuur die diep geworteld is in de samenlevingen. Sociale economie maakt het dankzij haar originele aanpak en interne besluitvormingsprocessen mogelijk om de gelijkheid van mannen en vrouwen te bevorderen door meer macht te geven aan vrouwen.

Het is essentieel om de oprichting van kleine lokale productie-eenheden te stimuleren die gericht zijn op het nastreven van het algemeen belang. Maar de initiatiefnemers van de productie-eenheden van de sociale en solidaire economie kunnen de wereld niet alleen veranderen. De politieke beleidsmakers moeten zich engageren door wetgevingen in te voeren die deze economie op lokaal, nationaal en internationaal niveau bevorderen, en zo de sociale economie erkennen als een motor voor verandering die zal helpen om de ambitieuze klimaatdoelstellingen van het Akkoord van Parijs (2015) te verwezenlijken.

Voor vakbonden zijn er 'geen banen op een dode planeet'

De klimaatverandering is nu ook een prioriteit voor de mondiale vakbondsbeweging. Het Internationaal Vakverbond (IVV) en zijn filialen voeren al jaren campagne voor een rechtvaardige transitie. Dit concept is gericht op het creëren van waardig werk, zodat niemand achterblijft in de race om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Het beschermen van het milieu en het bevorderen van sociale rechtvaardigheid is de rode draad in de arbeidersbeweging.

De vakbondspartners van WSM en ACV-CSC hebben de verdienste om klimaatverandering op de agenda te zetten, te beginnen bij de bedrijven zelf, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de wereldwijde mobilisatiedag die de internationale vakbondsconfederaties op 26 juni 2019 organiseerden onder het motto 'Climate proof our work'. Dit is echter geen geringe opgave. Naast minder progressieve werkgevers kunnen ook werknemers zelf aarzelen om de realiteit van klimaatverandering onder ogen te zien, omdat het voor hen op de eerste plaats belangrijk is te zorgen voor een stabiel inkomen om hun gezinnen te onderhouden. De rechtvaardige transitie zal namelijk bepaalde energie-intensieve sectoren steeds meer dwingen hun productiemodel te herzien of zelfs te sluiten, waardoor duizenden werknemers in de kou komen te staan. Hoewel de IAO, de agentschappen voor internationale samenwerking en de staten innovatieve oplossingen voorstellen om deze werknemers bij hun omscholing te ondersteunen, blijft het een feit dat deze werknemers zich terecht zorgen maken over hun levensonderhoud.

Toch moet gezegd worden dat het heel goed mogelijk is om deze zorgen met elkaar te verzoenen. Dit blijkt uit het pleitbezorgingswerk van vakbonden over de hele wereld, dat over het algemeen wordt toegejuicht door de werknemers, die zich ervan bewust zijn dat er 'maar één planeet' is. Samen kunnen de werknemers echt gewicht in de schaal leggen om de bedrijfslogica uit te breiden voorbij winstmaximalisatie en het uitkeren van dividenden aan aandeelhouders. Een productie die de sociale en milieunormen respecteert, is in staat om de winst voor alle belanghebbenden te maximaliseren en te herverdelen.

Sinds 2011 en de publicatie van de 'United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights' is er een wereldwijd debat ontstaan over de noodzaak om een internationaal verdrag aan te nemen dat de 'duty of care' voor bedrijven verplicht.¹¹ Het doel is ervoor te zorgen dat de mensenrechten voorrang krijgen op die van de investeerders en dat er in de praktijk echte vooruitgang wordt geboekt. Sinds 2014 komt de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties jaarlijks bijeen in Genève om dit proces te bespoedigen. Het proces, dat wordt gekenmerkt door de terughoudendheid van veel staten die hun bedrijven geen dwingende regels willen opleggen uit angst om hun concurrentievermogen te verliezen, vordert langzaam, maar kan rekenen op een sterke mobilisatie van het maatschappelijk middenveld (ngo's, vakbonden, academici, enz.).

¹¹ Parallel aan dit internationale proces nodigt de Verenigde Naties staten uit om 'nationale actieplannen' aan te nemen met betrekking tot het bedrijfsleven en mensenrechten. Sommige staten hebben al vooruitgang geboekt bij het opstellen van nationale wetten, zoals Frankrijk, dat in 2017 zijn eigen wetgeving heeft aangenomen.

Door te zorgen voor een 'waakzaamheidsplicht' zouden bedrijven worden opgeroepen om de mensenrechten beter te respecteren in hun economische activiteiten. Er zou dus een waakzaamheidsplicht gelden voor hun hele productieketen, die als gevolg van de globalisering talrijke onderaannemers of andere entiteiten kan omvatten waarmee handelsbetrekkingen worden onderhouden. Deze entiteiten, die overal ter wereld actief zijn, blijven vaak onder de radar en kunnen zich schuldig maken aan grove mensenrechtenschendingen.

Vakbonden, die in het kader van de IVV bijeenkomen, stellen terecht dat een dergelijke internationale regeling uiteraard de verplichting moet omvatten om de fundamentele arbeidsrechten (zoals gedefinieerd door de IAO) te handhaven, zoals de vrijheid van vereniging, het recht op een leefbaar loon of het recht op collectieve onderhandelingen. Het milieuaspect wordt hier niet vergeten. De vakbonden pleiten ook om elk bedrijf te verplichten de ecosystemen niet te vervuilen, op basis van het principe dat elke vorm van milieuvervuiling de facto gevolgen heeft voor de menselijke bevolking die op in het gebied leeft... en dus gevolgen heeft voor hun fundamenteel mensenrecht om in een gezond milieu te leven! Als de milieurechten niet voldoende zijn gedefinieerd in de internationale juridische wetgeving, is het duidelijk dat de gevolgen van een slecht milieubeheer van een economische activiteit voor de bevolking strafbaar moeten worden. Dit wetgevingsinstrument zou dus een formidabele hefboom voor verandering kunnen vormen om bedrijven ertoe aan te zetten hun gedrag te veranderen en onze planeet beter te respecteren.

Individuele veranderingen... maar vooral een collectieve en politieke verantwoordelijkheid!

Iedereen kan individueel zijn gedrag aanpassen en meer respect hebben voor de planeet. We moeten allemaal durven groei omwille van groei, koste wat het kost los te laten en in de plaats een wereld te bevorderen waarin minder wordt geconsumeerd. Maar we mogen ons niet vergissen van doelwit. Door de verantwoordelijkheid bij individuen te leggen, verhindert het geglobaliseerde economische systeem ons te denken dat het kapitalistische, productie-gerichte systeem in vraag moet worden gesteld. Individuele actie alleen zal nooit genoeg zijn om de uitdagingen door klimaatverandering, armoede, uitsluiting en ongelijkheid het hoofd te bieden. Het kan echter wel als hefboom dienen voor verandering, vooral wanneer individuen samenkomen op het niveau van gemeenschappen, sociale bewegingen en bedrijven. Door de politieke leiders te laten zien dat echte oplossingen mogelijk zijn die sociale vooruitgang en respect voor de

planeet met zich meebrengen, zullen ze die bevorderen. Samen moeten we van ecologische transitie een instrument maken voor sociale rechtvaardigheid... en van sociale rechtvaardigheid een motor voor ecologische transitie.

AUTEURS

WSM

Katrien Beirinckx, Koen Detavernier, Santiago Fischer, Fabien Habimana, Ilère Ngon-gang, Jeroen Roskams, Mia Vandenberghe, Jennifer van Driessche, Bart Verstraeten, Naomi Vleugels.

MET DE MEDEWERKING VAN

Frédéric Bizindavyi (Agakura, Burundi)
Padiene Harouna (RAMS, Burkina Faso)
Aziz Mariko (UTM, Mali)

PROEFLEZING, VERTALING EN AANPASSINGEN

Marte Beldé en Marie-Line Simon

UITGEGEVEN DOOR

WSM

Haachtsesteenweg 579
1030 Schaarbeek
België
Tel.: +32 2 246 36 71
e-Mail: info@wsm.be
KBO/BTW: BE 0413.986.102
RPR: Nederlandstalige Ondernemingsrechtbank Brussel

www.wsm.be

INFOGRAFIE

Blumix (Antoine Fallon)

RECHTEN BEELDMATERIAAL

Alle foto's : © WSM;
Pagina 14: © JP. Pouteau;
Pagina 26, 28 en covers: © Tim Dirven

België
partner in ontwikkeling

We Social Movements

KLIMAAT IN NOOD!

Oplossingen die mens en
werknemer centraal stellen

Onze planeet is in gevaar, en als we onze aanpak niet ingrijpend veranderen kunnen de gevolgen voor alle mensen én toekomstige generaties verwoestend zijn.

Het is daarom noodzakelijk om een nieuw verhaal naar voor te schuiven dat solidariteit tussen volkeren hoog in het vaandel draagt, en dat de voorloper is voor mobiliserende acties. We moeten de cultuur van concurrentie die ten koste van alles winst nastreeft verlaten en deze vervangen door het streven naar het welzijn van iedereen, in harmonie met de natuur.

De partnerorganisaties van WSM, ACV-CSC en de Christelijke Mutualiteit zijn vakbonden, mutualiteiten en andere sociale bewegingen in Azië, Afrika, Latijns-Amerika en de Caraïben. Deze organisaties, met hun sterke sociale basis, zijn hefboomen voor duurzame sociale verandering, omdat ze nu al moeten reageren op de negatieve gevolgen van de klimaatverandering, die in de eerste plaats hun gemeenschappen treft.

In deze brochure bieden we u een overzicht van enkele van de innovatieve benaderingen voor verandering.